

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2022/9-10 szám

Tartalom

Villám

- [Húsz éve jöttem át Kárpátaljáról](#)

Emlékezet

- [Ballai László: Gorbacsov](#)
- [Ballai László: A demokratikus királynő](#)
- [Kuncz Aladár: Köszölamok veszedelme](#)
- [Nándi Mihály: Szent István, az Európa-alapító](#)
- [Nándi Mihály: Álom Habsburg-kivitelben](#)
- [Karinthy Frigyes: Gyászír az embernek](#)
- [Földeák Iván: A háború visszatért](#)

Délibáb

- [Ballai László: Születő nemzet diadalma](#)
- [Bistey András: Hogyan születik a nemzet?](#)
- [Karinthy Frigyes: Erkölcök hőmérője](#)
- [Jahoda Sándor: Csillagjegyek ütközései](#)
- [Jahoda Sándor: A rossz testbe való születés problematikája](#)
- [Köves István: Kancásodnak a fruskák](#)
- [Köves István: Délelőtt, indián nyár](#)
- [Paládi Zsolt: Váratlan fordulat](#)
- [Paládi Zsolt: A tiszta félsz kritikája](#)
- [Ádám Tamás: Illatos sokkoló](#)
- [Ádám Tamás: Kihangosítják](#)
- [Rainer Maria Rilke: Meghalni](#)
- [József Attila: Töredék](#)

Húrok

- [Dull Ernő: A hang elvékonyodása](#)

Villám

Húsz éve jöttem át Kárpátaljáról

„Húsz éve jöttem át Kárpátaljáról egy jobb világ, a szabadság, a lehetőségek reményében. Tanultam, fejlődtem, felépítettem az üzleti profilomat, sikert értem el. Időközben itt teljesen megszűnt a demokrácia, az állam egy mozdulattal elsöpörhet bármit és bárkit. Már olyan minden, a kórházak, az utak, az emberek sebes lelke, mint odaát volt. Hová menjek innen? Hol építsek életet?”

Egy vállalkozó

Emlékezet

Ballai László: Gorbacsov

A kelet-európai sorsban az önelégültség és az élheteretlenség malmai felőrlik a nagy tetteket és létrehozóikat, marad a tétlenségre kárhozottság, az irigy, kapzsi, sőt kegyetlen percemberké – és az általuk mozgatott boly – nyüzsgése közepette, s marad a verejtékes küzdelem a mindennapokért, amelyben a rezszi kifizetése már eredménynek számít. Marad a hamis minták követése, a visszafordulás, az energiák elnyelődése, pedig micsoda paradoxon, hogy a térség fekete lyuka a világ legnagyobb és természeti kincsekben leggazdagabb országa! Marad az álmodozás a jobbról, és az önigazoló magyarázat: „persze, Nyugaton könnyű”.

És épp ez a bökkenő. Mert ha nem lenne Nyugat, akkor mi itt – Ding am Sich – csak meglennénk mongol, oszmán, totalitárius gyökereinkkel. De van Nyugat. Folyton ahhoz mérjük magunkat, legalábbis az életszínvonalunkat az ottanihoz, homályosabban érezzük azt is, hogy ott a centrum, itt meg a periféria, szükséges tehát az ottani találmányok átvétele, persze a mi használatunkra alkalmazva. Így például a láncszemelméletet. Ott, aszongya, elég fejlettek a termelőerők ahhoz, hogy meglehessen változtatni a termelési viszonyokat is, hiszen egy nagy váltáson már túljutottak, a műveltség, a munkafegyelem is adott, miért ne haladhatnának tovább a porosz úton? De majd mi csinálunk abból orosz utat. A leggyengébb láncszemből kikovácsoljuk a

legerősebbet! Nagy Péter alatt is sikerült, ő is német mintára állította fel a manufaktúrákat. Hogy nem fizetett bérmunkásokat alkalmazott, hanem robotoló jobbágyokat láncoltatott a munkapadhoz? Potomság. A termelési tényezők közül a munka a legfontosabb. Dolgozni kell! Meg tanulni, meg tanítani. Ja, hogy mi sem tudjuk, mit kell tenni? Majd belejövünk. Előre!

Megnyertük a II. világháborút, most már csak egy kis erőfeszítés szükséges ahhoz, hogy teljesen felszámoljuk a burzsoá imperializmust. Forrósítsuk fel a hidegháborút Koreában, Vietnamban és Angolában, nyújtsunk minél több támogatást a nemzeti függetlenségi háborúkhöz, és gyarmataikat elveszítve – nyersanyagbázisaiktól megfosztva – az anyaországok is összeomlanak. Hogyan? A dekolonizáció során az anyaországok megszabadultak azon terhektől, amelyet a távoli birtokok védelme és igazgatása jelentett, ugyanakkor megtartották gyarmati piacukat, sőt, az afrikai és ázsiai területekről megindult az önkéntes bevándorlók áradata, amely olcsó munkaerőt biztosít számukra? A folyamatok összefüggésben állnak az olaj- és nyersanyagárrobbanással is?

Mihail Szergejevics Gorbacsov arra a kérdésre, hogy mi a különbség a prágai tavasz és az ő peresztrojkája között, azt válaszolta: „tizenkilenc év”. Tehát két elvesztegetett évtized, egy nemzedéknyi élet. Ezalatt a hatvanas évek „szocialista csodájának” gazdasági vívmányai teljesen odalettek. Pedig az 1973-as olajválság felhívta a figyelmet a gazdasági szerkezetváltás, az energiatakarékos, intenzív gyártókapacitások kialakításnak szükségességére, amelyekben kulcsszerepet kapott a mikroelektronika és a számítástechnika. Járt a vicc: „Milyen a szovjet mikrochip? Óriási.” Mert mivel is foglalkozott a kontraszelektált moszkvai vezetés a korparancs végrehajtása helyett? Katonai parancsok kiadásával. A nicaraguai sandinisták támogatásával még csak borsot törtek az amerikaiak orra alá, de az afganisztáni közvetlen beavatkozás azt eredményezte, hogy az USA szenátusa nem ratifikálta a SALT-2 szerződést. A hidegháború új lendületet vett. Reagan elnök 1983-ban bejelentette a „csillagháborút”, amely a világűrbe telepített rakétaelhárító rendszerrel akarta lehetetlenné tenni az esetleges szovjet rakétatámadást. Az amerikaiak diktálta versennyel a Szovjetunió sem anyagilag, sem tudományosan nem tudott lépést tartani. A lemaradást felgyorsította, hogy az amerikai hadifejlesztések tizedannyi idő alatt épültek be a polgári gazdaságba, mint az a másik oldalon történt. A lemaradáshoz ragaszkodni azonban kelet-európai sajátosság.

És itt követte el a hibát Mihail Szergejevics. Azt hitte, hogy az emberek változást, sőt fejlődést akarnak. Egyéni lehetőségeket kérnek a cselekvésre. Mint az állmarendőrség által szorongatott értelmiségi, aki szíjait ledobva hegyek elmozdítására kész. Az emberek azonban nem értelmiségiek, még azok zöme sem, akik szociológiai státusuk szerint közéjük tartoznak. A kelet-európai ember pedig mindenekelőtt védelmet igényel a mongolok, a törökök, vagy az éppen beharangozott ellenséggel szemben. Pedig a „fiatal” 54 éves Gorbacsov megválasztását az égető reformok szükségessége diktálta, amelyet az elaggott szovjet vezetők is felismertek.

Gorbacsov – vagy ahogy neveztük „Gorbi” (Brezsnyevet nem lehetett becézni) – megjelenése üdítőleg hatott a „táborra”. Kiderült, hogy egy szovjet pártfőtitkár annál hosszabb mondat elmondására is képes – ráadásul fejből –, mint hogy „békét a világnak”, vagy „éljen a szovjet–magyar barátság”. Van felesége, aki tűzpiros kosztümöt hord, és az sokkal jobban fest rajta, mint Nancy Reagan-en. Gorbacsov és közvetlen munkatársai úgy gondolták, hogy a szovjet rendszer megreformálható, és mindenki annak a megreformálását szeretné. Meghirdették tehát a „peresztrojka”, az átépítés, sőt a „glasznosztj”, a nyilvánosság programját is, és hozzákezdtek a felülről vezérelt átalakításhoz. Eltörölték a cenzúrát, a gazdaságban pedig megkezdtek a piaci

viszonyok bevezetését. Előbbi a NEP-korszak óta nem látott valódi vitákat, és szabad véleményáramlást eredményezett (beindultak a szélsőjobboldali orgánusok is), utóbbi azonban erősen akadozott, mert azt a létező szervezeteken keresztül akarták érvényesíteni, de a megcsontosodott bürokrácián megtört vagy kicsorbult minden kezdeményezés.

A politikai átalakítás gyorsabban zajlott. Növekedtek a demokratikus jogok, erősödött a társadalmi ellenőrzés, eltávolítottak néhány ideológiai tabutételt, s 1988-ban rehabilitálták Buharint mint a „piacsocializmus” atyját. A pártapparátus hatalmának ellenőrzésére létrehozták a Szovjetunió Népi Küldötteinek nevezett új parlamentet, amelynek tagjait 1989 márciusában a szovjet választópolgárok – hetven év után először – ismét több jelölt közül választhatták meg, a reformok híveit juttatva győzelemre. Mihail Szegejevicsét a Szovjetunió elnökévé választották. Ám az állandó áruhiánnyal küzdő belső piac, a lakosság rossz ellátása miatt azzal is számot kellett vetni, hogy a kimerült szovjet gazdaság nem képes fenntartani a lehetőségeinek határain túlterjeszkedett birodalmat. A fegyverekre támaszkodó világuralmi törekvésekbe ölt rubelmilliárdok hiányát a szovjet üzletek tétovázó üressége mutatta. A KGST-országokkal szemben egyre nagyobb külkereskedelmi mérleghiány keletkezett, az afganisztáni háború pedig csillagászati összegeket emésztett fel, és tizenötezer ember életébe került, ami fokozta a társadalmi elégedetlenséget. A peresztrojka iránti lelkesedés apadni kezdett.

Gorbacsov legnagyobb sikereit a külpolitikában, sőt – ne sajnáljuk tőle – a világ átalakításában érte el, noha sokszor nem kezdeményező-, hanem kompromisszumkészségének köszönhetően. Mindenekelőtt a fegyverkezési verseny korlátozására igyekezett rávenni a nyugati hatalmakat. Meghirdette az ésszerűen elégséges fegyverkezési szint elvét. Felújította az 1982-ben kezdett, de 1983-ban megszakadt stratégiai fegyverkorlátozási (START) tárgyalásokat, amelyekbe az interkontinentális rakéták és a világűrbe telepített fegyverek mellett bevonták a közepes hatótávolságú rakétákat is. 1985 novemberében Reagan és Gorbacsov genfi tárgyalásaival folytatódott az amerikai–szovjet csúcstalálkozó. 1987. decemberi washingtoni tanácskozásuk alkalmával Gorbacsov elfogadta Reagan elnök korábban visszautasított javaslatát a közepes hatósugarú rakéták nullamegoldásáról, azaz kölcsönös leszereléséről. Gorbacsov elődjével szemben széleskörű együttműködőkészséget mutatott, s már nemcsak a fegyverkorlátozás kerülhetett szóba, hanem a két világhatalom kapcsolatát megterhelő helyi válságok felszámolása is. 1988 áprilisában megszületett a genfi amerikai–szovjet megállapodás az Afganisztánban állomásozó több mint százezres szovjet haderő kivonásáról, melyet 1989. február közepéig végre is hajtottak.

„Száz nép várja a Szovjetunióban” – hirdették az AEROFLOT Váci utcai képviselőjén. Igaz, hogy nem lehetett csak úgy odautazni a „Szojuzba”, csak szigorú politikai átvilágítást követően csoportosan –, mindenesetre a plakátokról mosolygott ránk az üde bőrű, szőlőfürtös moldáv leány és a barázdált arcú, üzbégi öreg, tübetejkában. A béke képei. Egyszer csak mind a száz nép egymásnak esett. Vagy éleslőszerelemmel, vagy a szavak lángszóráival. Kiderült, hogy az internacionalizmus milyen kitűnő táptalaja a nacionalizmusnak, és az ősi csoportösztönök sokkal inkább uralják az emberi természetet, mint a szolidaritás. A déli köztársaságok népei, örmények és azeriek, grúzok és abházok között háború tört ki, a balti országok pedig függetlenségük követelésével emlékeztek a Molotov–Ribbentrop-paktum ötvenedik évfordulójára. Ugyanakkor Szovjetunió-szerte felerősödött az antiszemita hangulat, s megindult a zsidók tömeges kivándorlása Izraelbe.

Közép-Kelet Európában is tarthatatlannak tűnt a Brezsnyev-doktrína követése, miszerint a Szovjetunióknak jogában áll határain kívül fegyveresen beavatkozni minden szocialista ország „védelmében”. Gorbacsov kezdeményezésére 1989 márciusában Bécsben a NATO és a Varsói Szerződés tárgyalásokat kezdett. 1989. decemberében sor került Gorbacsov és az új amerikai elnök, George Bush máltai találkozására, ahol Mihail Szergejevics kijelentette, hogy nem gördít akadályokat a kommunista rendszer felszámolása irányában alakuló kelet-közép-európai folyamatok elé. 1990 júniusában megállapodás született az európai hagyományos haderők csökkentéséről. A Vörös Hadsereget kivonták Közép-Európából, miközben jelentősen csökkentették a nyugati hatalmak németországi katonai jelenlétét s magát a német haderőt is. 1990. december 10-én Mihail Szergejevics Oslóban átvette a Nobel-békedíjat.

1991 januárjában a függetlenséget, demokráciát és piacgazdaságot követelő balti államokban, különösen Litvániában pattanásig feszült a helyzet. Vilniusban szovjet deszantcsapatok próbálták visszafoglalni a TV-tornyot, sikertelenül, ám akciójuk során tizennégy litván életét veszítette. Izland nyomban elismerte Litvánia függetlenségét, Svédország csakúgy, konzulátusát nagykövetséggé minősítve fel. Gorbacsov az összes tagköztársaságában elrendelt népszavazással akart véget vetni a bomlási folyamatnak. 1991 áprilisában – a referendumot megtagadó – balti államok, Grúzia, valamint Moldova kivételével a választók 76,4 százaléka a Szovjetunió fennmaradása mellett szavazott.

Ebben a helyzetben váratlanul sor került az „orosz rendszerváltozásra”. A korábban Gorbacsovot reformjai miatt bíráló Borisz Jelcin, miután „demokratikusan” az Orosz Föderáció elnökévé választották, 1991 júniusában kinyilvánította állama önállóságát. Ugyanekkor egyezett bele Gorbacsov a KGST és a Varsói Szerződés megszüntetésébe, majd a Moszkvába látogató Bush elnökkel együtt aláírta a stratégiai atomfegyverek számának csökkentéséről szóló szerződést. Minderre válaszul a régi rend híveinek egy csoportja 1991 augusztusában a szovjet belügy- és hadügyminiszter, valamint a KGB elnökének vezetésével – kihasználva Gorbacsov krími nyaralását – katonai puccsot szervezett.

Mihail Szergejevics Gorbacsov sorsa kelet-európai sorssá vált. Jelcin orosz elnök a demokrácia és a peresztrojka védelmében szembeszállt a puccsistákkal és elfojtotta az erőtlenséget (a Moszkva ellen vezényelt tankokat nem látták el éles lőszerrel). Gorbacsov, akinek ekkor, mint a mesében, volt is országa, meg nem is, lemondott pártfőtitkári tisztségéről. Jelcin elnök, a „reformer” pedig 1991 novemberében betiltotta a kommunista párt működését Oroszországban, december elején pedig megegyezett az ukrán és a belorusz elnökökkel, hogy a Szovjetuniót megszüntnek tekintik, s helyette létrehozzák a Független Államok Közösségét, ami 1991. december 21-én meg is történt. Gorbacsov elítélte a döntést, december 25-én azonban kénytelen volt lemondani elnöki tisztségéről, s másnap a szovjet szövetségi parlament is kimondta a Szovjetunió megszűnését. A peresztrojka farvizén felevezett – de a kamarillapolitikát Gorbacsovnál sokkal jobban értő – Jelcin pedig, immár nacionalista irányváltással visszaépítette ugyanazt az autokratikus államhatalmat, amelyet Gorbacsov óriási erőfeszítéssel igyekezett demokratizálni. Azaz mégsem egészen ugyanazt, mert az „orosz rendszerváltás” során a volt állami tulajdon Jelcin és társai magánvagyonává csúszott át.

Mihail Szergejevics tehát a saját hazájában elfelejtették. Nem így Nyugaton. Nagy sikerrel tarthatta meg előadássorozatait – amelyek bevételeiből azután (mint nem létező állam elnöke, oroszországi nyugdíj jogosultsággal nem rendelkező személyként is) fedezhette időskori kiadásait

–, haláláig államfők figyelme övezte. Csakis demokratikus államok vezetői tudják értékelni azt, és nem Kelet-Európában, hogy egy politikus, akinek mérhetetlen hatalom összpontosul a kezében, azt jó lélekkel – és hatalmas idealizmussal, persze – a társadalom, a világ szolgálatába állítsa, amikor pedig már szolgálni nem tud, távozzon csendesen.

Ballai László: A demokratikus királynő

Nem vagyok rojalista. Politikai ideálképemet, amely az ókori Athén iránti rajongásommal együtt formálódott ki, a demokrácia jelenti. Nagy aggodalommal figyeltem azt a hosszadalmas vitát, amelyet 1990-ben újonnan választott parlamentünkben folytattak az állami címerről. Mintha az lenne a kulcsa az országot sújtó mély gazdasági, szociális és erkölcsi válság megoldásának. A vita Szent Istvánért, pontosabban az ő apropójából folyt. Hogy rajta legyen-e a koronája a címeren? Holott államalapítónk maga nem foglalkozott különösebben nemzeti szimbólumainkkal (a „nemzet” szó *Intelmei*ben egyetlen egyszer fordul elő, ott is Krisztus népére vonatkozóan). Hatalmának stabilizálására koncentrált, amelyet saját, értékálló (!) pénzének forgalomba hozatalával fejezett ki minden alattvalója felé. Első ismert veretének felirata az előlapon: „Lancea regis”. Azaz a „király lándzsája”, valóban egy, a fegyver hegyének tűnő rajzolat körül. Ennek a dénárnak a veretésére nyilván a koronázást követően kerülhetett sor német mintára – bajor mesterek keze által. Bizony a német birodalmi lándzsáról van szó, amelynek nemhogy Magyarországhoz, de még Németországhoz sincs sok köze, lévén a fegyver eredeti birtokosa, Mauritius, egy római légió parancsnoka. Koronázási jelvényeink közül egyedül a palást készült – igaz, püspöki palliumként – államalapítónk korában, rajta az ő első és egyetlen képmása: kezében lándzsa, fején nyitott diadém. A „Szent Korona” ma ismert formájában legkorábban a XIII. század végére alakulhatott ki, amelyet az igazol, hogy zárt koronával ábrázolt királykép először Imre király 1202-es aranybulláján tűnt fel. A vita tehát a népszuverenitás és a historizálás hívei között zajlott, akik az államiságot Szent István koronájára vezetik vissza, hasonlóképpen, mint az angolok Hitvalló Eduárdéra. Csakhogy Angliában ezer év óta folyamatosan fennáll a szuverenitás – nem csak annak eszméje – és a királyság is.

A szigetország uralkodói intézményeivel, legalábbis a királyi testőrségével az 1970-es években találkoztam először, amikor egy barátunk Londonból hat gyönyörű, színes ólomkatonát hozott nekem ajándékba, két-két lószőrdíszes sisakú vérttest, medvebőrkuccsmás gránátost és partizános koronaört, akik műanyag hadseregemben rögtön parancsnoki beosztásba kerültek, és még akkor is győzelemre vezették csapataikat – némi szorongattatás után, persze –, amikor az ijjal és tomahawkkal felvegyverzett indiánok élére állítottam őket a Winchester-puskából lövöldöző cowboyok ellenében. Kamasszá cseperedve, amikor a kis testőröknek már csak a vitrin őrzése lett a feladata, úgy gondoltam, hogy ez az egész királyosdi maga is csupán játék, jó szórakozás a turistáknak, amely azért – jelentős tömegeket vonzva – nem csekély idegenforgalmi bevételt

jelent, erről az angolok, mint kiváló üzletemberek nem mondhatnak le.

Néhány sajtóhírtől eltekintve II. Erzsébetre a nyolcvanas évek derekán, a Külkereskedelmi Főiskolán irányították rá a figyelmet. Szaknyelvtanárunk ismertette az angol parlament felépítését, a politikai nyelvezetet. A miniszterelnök például a saját pártjabelieket „barátomnak” szólítja, az ellenzékieket pedig „tiszteletre méltó úrnak”. (Vessük össze azzal, ahogy a budapesti házelnök jó házmesteresen rááripakodik az ellenzéki tagokra: „Maguk hallgassanak, mert maguk hazaárulók!”) Majd végigvettünk egy beszédet a királynőtől, amelynek jelentősége nem is a politikai tartalmában állt, hanem abban, hogy királyi angolsággal fogalmazták.

A köznyelvbe (common English) értendő az általános beszéd, minden dialektussal és szlenggel egyetemben. Tanult nyelven (standard English) fejezik ki magukat a magasabb műveltségű emberek. Ez egyébként Angliában meglehetősen széles réteget jelent. Amikor egy angol lányt megdicsértem a választékos beszédmódjáért, a legtermészetesebb módon felelt, de hát neki emelt szintű érettségije (A level) van. Mindenesetre ez a két réteg többé-kevésbé a világ összes nyelvében elkülöníthető (bár a magyarban, mint a házelnök példáján láthattuk, erőteljes lecsúszás következett be az alacsonyosság irányába). Hanem az angolban létezik a királynői nyelv is (Queen’s English), amelyet csupán az udvarban és a Lordok Házában, azaz az angol felsőházban beszélnek, de ott kötelező jelleggel. Ez nem egyszerűen választékos, hanem udvarias. Amit a műveltek úgy fejeznének ki, hogy minden ember (all people), az itt bármely társadalmi helyzetű ember (people of all walks of life) lesz. Persze, hol lennének udvariasak, ha nem az udvarban? (A mi elbarbárosodásunkban az is szerepet játszik, hogy királyságunk történetének utolsó 377 esztendejében országunkon kívül működött az udvar.) Ráadásul a „bármely társadalmi helyzetűnek” a „mindennel” szemben demokratikusabb íze van. Mintha létezne valaki, aki minden embert valóban embernek tekint.

És valóban: II. Erzsébetnek hívják.

Még diákemberként jutottam el először Angliába 1986-ban. A belépés nem ment könnyen, a négyezer forintért (az akkor majd kéthavi fizetést tett ki) kiváltott vízum nem jelentett semmit. A kompról kilépve három sorba lehetett igazodni: „Brit állampolgárok”, „Európai Közösség” és „Összes egyéb”. Ez utóbbit kellett kiállnom. A sor elején a bevándorlási tisztviselő várt. A határon élet és halál ura. Alaposan kikérdezett, hová megyek, van-e szállásom, van-e pénzem? Majd ráütötte a pecsétjét a vízumra. Beléphettem. És amikor a Victoria pályaudvarról kiléptem a Victoria térre, a szabadságnak olyan érzése ölelt fel, amelyet még soha nem éreztem, minden simán, gördülékenyen működött, irányítás nélkül. Hátizsákos turistaként még csak fél méterre lehettem a gyalogátkelőhelytől, amikor egy hatalmas Rolls-Royce – sofőrjén tányérsapka – megállt, és átengedett. Rendőrt egy hónap alatt alig láttam, a királynő arcását viszont – képeslapon, bögrén, medalionon – lépten nyomon. És vették. Jó, giccs. De ki a fene vásárolt volna nálunk Losonci Pál-képet, ha, történetesen azzal árasztják el a butikokat?

II. Erzsébet, az államfő mindenkit szeretett, és mindenkit szerette őt. Hivatala volt a szerény mosoly, az elegancia, a stílus. Igazodási pont. Hogy mondta a királynő? Milyen kalapot vett fel? Ez a kosztüm! Mindig csinos. Aki pártharcokon, politikai válságokon felül emelkedve – mi mindent élt át a gyarmatbirodalom összeomlásától a Brexitig – mindig a legmagasabb szinten maradt. Akinek a munkáját jelentette, hogy kedves legyen, és minden személyes megrázkódtatás, családi tragédia dacára megfelelően a szerepének, kilépjen a Buckingham palota erkélyére, integessen, fogadja az éljenzést, a testőrök tisztelgését – pedig lehet, hogy belül zokog, és

legszívesebben elbujdokolna a világból. De nem bujdokol el, mert ő az angol királynő.

A korona alá ember kell.

1990-ben persze a Kiscímer lett Magyarország állami szimbóluma, azon választott személyek többsége, akik a népszuverenitás révén nyerhették el mandátumukat, az elkeseredett vita végén kidobták a Kossuth-címert. Első köztársasági elnökünkről azt a hírt körözték, hogy ő volt a besúgó Kádár börtönében, a másodikról, hogy azért nyerhette el a hivatalát, mert átengedte Orbán Viktort az alkotmányjogi vizsgán. Pedig a demokráciában az államfő személye jelenti a nemzet egységét, nem valamely korona vagy jelvény. Nálunk, amíg a „mi elnökünk rendes fickó”, addig „a tiétek egy szemét”. Nincsen hiteles személy, nincsen igazodási pont. Azóta már szabad parlamenti választás, népszuverenitás, demokrácia és alkotmányosság sincs, csak nekikeseredettség. És persze mély erkölcsi, szociális és gazdasági válság. (2018-ban ismét a szigetországba látogatva azt tapasztaltam, hogy az árak harminckét év alatt a duplájára növekedtek, míg Magyarországon a harmincszorosára!)

Sokan felróták II. Erzsébetnek, hogy nem ismételtette meg a népszavazást a Brexit megakadályozására. Pedig pontosan azért nem, mert tisztában volt alkotmányos lehetőségeivel, legyenek azok bár csak a szokásjogra visszavezethetőek. Elég azt egyetlen egyszer is felrúgni: törvénytelen ségek láncolatát vonja maga. Angliában sikerült ötvözni a korona hagyományát a demokráciával, amely három és fél emberöltőnyi ideig II. Erzsébet szerethető személyiségében manifesztálódott. Vajon boldog volt a királynő? Igen. Nem dobog kilencven évig egy összetört szív. Amikor azonban a férje meghalt, egy éven belül követte a sírba.

Kuncz Aladár: Közzólamok veszedelme

A vasárnapi verőfényes béke szitáján át szűröm ezeket a gondolatokat, melyek nem akarnak a mindennapi tülekedések, az érdekeket takargató polémiák hangversenyébe beleszólani, hanem inkább halk tűnődések, számon kérő vizsgálódások önmagunkon és másokon az önzetlen kontempláció tükrében. A természet nagy vasárnapjaira gondolok, amikor a városi ember az utcai házsorok fölé szoruló égszeletet fölcseréli a pázsitos lankák fölé boruló, ragyogó kék égbolttal. Mikor szembemegy a nappal, keblét a természet termékenyítő lehelete duzzasztja, s a maga nyomasztó, mesterkélts városi ruhájában olyan megvakultan, olyan árván, olyan bús komikussággal áll a természet csodaarca előtt, hogy kedve volna visszasukanni az odúba, ahonnan jött, mint ahogy visszaretten az egér, ha szemébe nem várt világosság vakít. Ó, bűnbánásra, magábaszállásra kényszerítő vasárnap délutánok kint a hegyvonalak végtelenbe zengő ritmusai között, a levegőtenger ringató, szédítő hullámain, nem keltitek-e föl bennünk önkéntelenül a párhuzamot köztünk, a kicsinyes, gyűlölködő emberiségünk és a természet ártatlan bölcsessége között? „Hová szórtad el ifjúságodat?” – jajdul fel Verlaine egy ilyen napszínes vasárnap délután. Hová szórtuk

el ifjúságunkat? – mondjuk mi is utána. Hová szórtuk el ifjúságunkat, mibe nyűttük el ártatlan gyermekszemünket, hol hagytuk el érzéseink, gondolataink nemes lendületét? Mióta felejtettük el, hogy mondani, leírni csak azt szabad, ami a sajátunk, amin lelkünk, egyéni élményeink, őszintén megnyilatkozó vágyunk üde harmata csillog? Mikor tértünk le a magunk külön útjáról, mikor álltunk be kolomposnak a tömegek nyájába, mikor vállaltuk alantas ösztöneiket, s mikor váltottuk föl gondolataink nemes ércét a közszólamok aprópénzére?

Gyóntató az erdő, s mikor a fák nedvtől feszülő ágain keresztül bekacagni látjuk a lányosan kék eget, eszünkbe jut, hogy hányszor meghamisítottuk az egyszerűen kifejező nyelvet, csak azért, mert gyávák vagy hiúk voltunk, mert lusták voltunk gondolkodni, mert közéleti pózba vágtuk magunkat, s olyant mondtunk, amiről tudtuk, hogy mindenki azt várja tőlünk. Rettenetes a közszólamok ereje és ragálya. Tatárdulás, pestis nem pusztított annyit közéletünkben, mint a szólam, mint az a mondat, amely idézésre, közszájra van szánva, melyben fontosabb a retorikai figura szuggesztíója, mint maga az igazság vagy a gondolat. És annál veszedelmesebb a közszólam, mennél tisztesebb ajak ejti ki. Közönséges embernek a szólama csak tetszik és gyorsan terjed, de tekintélyes emberek retorikai bravúrja rendekben pusztít, mint búzát a jégeső.

Egy ilyen szólamot kaptak fel mostanában Erdélyben, amely, ha hinni lehet a hírlapi tudósításoknak, Ravasz László budapesti református püspöktől eredt. Ravasz Lászlót nálam senki sem tisztelheti jobban. Ismerem magasan szárnyaló gondolatait, tudom, hogy nemesen liberális világszemlélete milyen messzi távlatokra nyílik. Próféta típus mint ember, mint gondolkodó és mint szónok. Tetemes erkölcsi, valláseméleti és bölcséleti ismeretein kívül járatos az irodalmak és a művészetek birodalmában is. Nem a közszólamok embere. És mégis, mikor egy újságíró elébe áll, s nyilatkozatot kér tőle az erdélyi irodalomról, a következőket üzeni nekünk: csináljunk inkább Petőfi-kultuszt, mint Ady-kultuszt; ne Babitsot, hanem Aranyt, ne Móricz Zsigmondot, hanem Jókait olvassuk. Ennyit mond, ezek a búcsúszavai hozzánk.

Én pedig magam köré álmodom a vasárnapi természet békés csendjét, s elámulok a szavain. Semmit sem szólnék, ha föltűnést kereső prédikátor, fiatalos hevű barát karrierhídnak építette volna ezeket a szólamokat, de Ravasz László ajkáról fájnak és égetnek ezek a mondatok. Kell-e holt nagyjainkkal ütni élő íróinkat? Lehet, hogy Babits és Móricz nem olyan kimagasló nagyságok, mint Arany és Jókai a maguk idejében voltak; lehet, sőt bizonyos: de a mai élő irodalomnak mégiscsak ők és társaik a fenntartói. Nélkülük az irodalom élő fája kiszáradna, s lehetnek légiószámra zsenijeink és halhatatlanjaink a múltban, ha nincs, aki az irodalom élő organizmusának a maga egyéni tehetségével és kezdeményezésével a nedvet szolgáltatassa, úgy ez az irodalom halhatatlanjaival együtt az örök pusztulásba temetkezik.

Petőfi és Ady, Arany és Babits, Jókai és Móricz Zsigmond – ezek nem ellentétek, bármennyire is ellentétbe állította Ravasz Lászlóval a közszólamok lidércfénye. Azok olvassák Adyt, Babitsot és Móricz Zsigmondot, akik Petőfit, Aranyt és Jókait olvassák. Mindnyájuknak egy és ugyanaz az olvasóközönsége, s ha ez az olvasóközönség talán ma gyakrabban forgatja a kortárs írók műveit, ez nem jelent annyit, hogy nagy klasszikusainkat elfelejtette. Úgy összeolvadnak ők a számottevő olvasóközönség lelki életében, mint egy ember képzeletében jelen és múlt élete. Csakhogy az olvasók mai, égető problémáikra bizonyára nem mennek válaszáért klasszikusainkhoz. Az ő műveik a művészetek tiszta, megbékélt márványtemploma. Oda feledésért, megtisztulásért megyünk, itt sebeink, gyötrelmeink, nyugtalanságaink magyarázatát keressük. Ott emlékezni, itt emlékeinkhez méltóan továbbélni akarunk.

Bizonyos az, hogy soha még Erdélyben nem volt annyira szükség, mint ma, régi nagy íróink népszerűsítésére. Hitet, bátorságot, összetartást elsősorban belőlük meríthetünk. De éppen olyan szükséges, hogy a mai élő magyar irodalom, amellyel Nyugat-Európa kaotikus szellemi életében létezésünknek kétségbevonhatatlan jogát bizonyítani tudjuk, itt Erdélyben gyökeret verjen. E két irodalmat csak egymás támogatására lehet fölsorakoztatni, s ha szembeállítjuk őket, éppen nagy íróink szellemét sértjük meg vele.

Ó, bizonyára vannak lényeges ellentétek írók és írók, könyvek és könyvek között. Mennyire jobban illett volna Ravasz Lászlóhoz, a magasabb rendű erkölcsi élet egyik őrzőjéhez, ha ezekre az elriasztó ellentétekre mutat rá. Jöjjön velem az erdélyi könyvelosztó raktárakba, ott megmutathatom neki a Nick Cartereknek, Courts-Mahlereknek, a pesti és a világirodalmi piac selejtes termékeinek könyvoszlopait, amelyeket naponként a szélrózsa minden irányában szerteséjjel szállítanak erdélyi városokba és falvakba. Babits Mihálytól, aki Dantét fordította, aki költészetében és regényeiben a legmagasabb irodalmi ízlést szolgálja; Ady Endrétől, a mai magyar tragédiának ettől a csodálatos hangú, fennkölt szárnyalású sirályától egyetlen könyvet sem talál ott. Móricz Zsigmondnak, akinek regényei a külföld műveltebb olvasóközönsége előtt a mai magyar zseninek úgyszólván egyetlen megnyilatkozásai, nagyon kevés könyvére akadhat. Ellenben garmadaszámra állanak pesti ötödrangú írók kétes értékű művei.

És nézzen körül és érdeklődjön egy kevéssé Ravasz László, hogy ezek a tőle stigmatizált írók hogyan élnek, könyveikből mennyit keresnek. Pillantson csak egy kevéssé mártíriumos életükbe, s azután mondja meg: ezektől kell elriasztani az erdélyi olvasóközönséget?

Ó, vasárnapi béke, vasárnapi harmónia, jöjjön el a te országod! Nagy erdők, nagy tavaszok, küldjétek közénk balzsamos leheleteteket, hogy úgy tudjunk élni, gondolkozni, mint ahogy a fa nő, hogy szembe tudjunk nézni egymással, ha szíves köszöntőszót mondunk, s el tudjuk zárni fogunk sövényével az ajkunkra toluló hívságos közszólamot.

Nándi Mihály: Szent István, az Európa-alapító

A 2022. augusztus 20-ikai ünnepek kapcsán Gulyás Gergely tisztje lett, hogy megvilágítsa dolgozó népünk és társadalmunk, sőt Európa államalapítónkhoz fűződő kapcsolatát. „Senki nem él önmagában és önmagának, minden, amit teszünk, hatással van a környezetünkre – mondta a főember. – Igaz ez első királyunkra is, akinek negyven éves uralkodása alatt nagyot fordult a világ, de élete műve és öröksége ez az ország, a keresztyén hit meggyökerezése, amelyből ezeréves kultúránk kinyílt, és az állam, amely keretet ad a nemzet életének. Szent István megalkotta a vármegyéket, amelyek ezer esztendeje szolgálják a helyi közösségeket, jogrendje és első törvénykönyve ma is mintaként szolgál, intelmei örök iránymutatást jelentenek, és a mai értelemben vett európai együttműködés előképe is az ő öröksége.”

Világos szavak, egyértelmű jövő és múltkép. Rendületlenül kell továbbhaladni a megkezdett úton, és folyamatosan javítani az első, Somogy vármegye megalapításától felkínált szolgáltatást, jelesen a szabadok alávetését és jövedelmeik – az újdonságként bevezetett – adó révén történő elvonását. Persze Szent István parancsolata szerint: „Értsenek egyet az ispánok és a bírák főpapjaikkal az isteni törvény rendelkezései szerinti igazságszolgáltatásban.” Így például: „Ha tehát valamely pap vagy ispán vagy más hívő személy vasárnap olyan valakit talál, aki dolgozik, ha ökrökkel teszi, vegyék el tőle az ökröket, és a várnépnek adják eledelül. Ha pedig lovakkal dolgozik, vegyék el a lovat, amit ura, ha akarja ökrrel megválthat, és az ökröt egyék meg, miként szó volt róla. Ha valaki más eszközökkel tevékenykedik, vegyék el az eszközöket és a ruhákat, amelyeket, ha akarja bőrrel megválthat.”

Bizony, dolgozó népünk élcsapata, főembereink messze előttünk járnak azon államalapítói maxima követésében, amely szerint: „Az igaz törvényt semmiben se csorbítsa meg hazugság vagy hamis tanúskodás, se hitszegés vagy jutalomdíj.” Továbbá a kereszténység megtartásában semmi hanyagságot nem követnek el, főleg nem a hanyagság ostobaságából következő ostobaságot, így ők nem szorulnak arra, hogy vétkeik felett a területileg illetékes püspök a kánonok tanításai szerint ítélkezzen. Sajnos azonban az általuk kormányzottak nem állnak a hit, erkölcs és törvénykövetés oly magaslatán, mint ők maguk, ezért szükséges a kiváltságok fokozása – amely eddig pusztán abban nyilvánult meg, hogy csak kevesen hajthattak be a Kossuth térre, illetve a Várba, vagy kaptak ajándékba kőbányákat, vállalatcsoportokat, sőt, teljes gazdasági ágazatokat az uralkodótól –, a társadalom továbbrétegzése a szabad, illetve a szolgai státus mentén.

Utóbbiak (közéjük tartoznak a teljes politikai ellenzék tagjai, valamint a nők) a törvényhozó bölcsessége folytán persze a legkevésbé sem maradnak jogok nélkül, így: „Ha valakinek a szolgája más szolgáját megöli, e szolga helyett a gyilkos szolgát adják oda vagy váltsák meg, de bűnbocsánattal tartozzon.” Továbbá: „Ha pedig szabad öli meg bárki szolgáját, másik szolgát adjon, vagy az árát fizesse ki, és a kánonok szerint böjtöljön.” Rendkívül fontos kodifikálni: „Hogy ennek az államnak a népe a szolgák és a szolgálónők minden támadásától és vádaskodásától mentes és szabad maradjon, a királyi gyűlés törvénye szerint teljesen meg lett tiltva, hogy bárki bűnügyében szolga személy vádaskodását vagy tanúságát uraikkal vagy úrnőikkel szemben elfogadják.” Ennek elengedhetetlen becikkelyezését indokolja, hogy a házelnöknek korábban már több ízben is így kellett ráförmednie az ellenzéki felszólalókra: „Maguk hallgassanak, mert maguk hazaárulók!”

A szabadság mint státus fenntartása különös figyelmet érdemel: „Hogy a szabadok megőrizték makulátlan szabadságukat, óvatosságot akarunk előírni nekik, nehogy másokkal paráználkodjanak. Ha valaki pedig elővigyázatlanul, az óvatosságot áthágva más szolgálónőjével paráználkodik, tudja meg, hogy bűntényben vétkes, és e bűnért először korbácsolják meg és nyírják kopaszra. Ha másodszor ugyanazzal paráználkodik, ismét korbácsolják meg és nyírják kopaszra. Ha pedig harmadszor is, a szolgálónővel együtt szolga legyen, vagy váltsa meg magát. Ha pedig a szolgálónő megfogja tőle, és szülni nem képes, hanem a szülésben meghal, a paráználkodó kárpótolja őt másik szolgálónővel.” A paráználkodás persze a szolgák védelmében is elítélendő: „Ha más szolgája szintén paráználkodik másnak a szolgálónőjével, korbácsolják meg és nyírják kopaszra. És ha a szolgálónő tőle megfogja, és a szülésben meghal, a szolgát bocsássák áruba, és az ár egyik felét a szolgálónő urának adják, másik fele pedig a szolga urának maradjon.”

De nem csupán a paráználkodásra, a házasodásra is éberem oda kell figyelnie a Szent István-i

alapokra helyezkedő államnak: „Hogy azok közül senki, akiket szabad néven vesznek számba ne merészeljen bárkinek is akármiféle jogtalanságot elkövetni, figyelmeztetjük a veszedelemre és óvatosságra intjük őket, mivel e királyi gyűlésben az a határozat született, hogy ha valamely szabad más szolgálonójét választja házasságra a szolgálonő urának tudtával, a szabadot a szabadság élvezetének elvesztével örökös szolgává tegyék.” Ebben a rendszerben tehát kiemelt figyelmet kell kapnia a családtámogatásnak: „Ha valaki az ispánok közül megkeményedett szívvel és könnyelmű lélekkel – ami távol legyen a hitet megtartók szívetől – felesége megölésével szennyezi be magát, a királyi szenátus törvénye szerint ötven tinóval béküljön ki az asszony rokonaival, és börtönljön a kánonok parancsai szerint. Ha pedig vitéz vagy bizonyos vagyonnal rendelkező férfi esik ugyanebbe a bűnbe, e szenátus szerint tíz tinót fizessen a rokonoknak, és börtönljön a mondottak szerint. Ha pedig közrendűt érnek ezen bűnben, öt tinóval egyezzen ki a rokonokkal, és az említett börtönek vessék alá.”

A rendpártiság megkívánja a következő klauzulát: „Ha valakit a tehetősök közül hitét bemocskolva, szívét beszennyezve, esküjét megszegve a hamis esküvésnek hódolva találnak, kezének elvesztésével lakoljon a hamis esküért, vagy ötven tinóval váltsa meg kezét. Ha viszont közrendű lesz hitszegő, keze levágásával bűnhődjék, vagy tizenkét tinóval váltsa meg azt és börtönljön, miként a kánonok parancsolják.” A közszellem tisztaságának fenntartása érdekében különösen oda kell figyelni az ártókra: „Hogy Isten teremtménye a rosszindulatúak minden károkozásától szabad maradjon, és Istenen kívül, akinek révén gyarapodik is, senki mástól ne szenvedjen el kárt, a szenátus törvénye szerint a nagy veszedelem óvatosságát írtuk elő a varázslók és az ártók számára, hogy egyetlen személy se merészeljen varázslással vagy ártással bármely embert eszének állapotától elfordítani vagy megölni. De ha valamely férfi vagy nő ezentúl ezt megkísérelné, adják át az ártással megkárosított vagy annak rokonai kezére, hogy azok akaratuk szerint ítéljenek. Ha pedig jóslást folytatókat találnak, amit hamuban vagy más hasonló dolgokban végeznek, a püspökök ostorcsapásokkal szabadítsák meg hibáiktól.” Az ártókra az egyházi és világi hatóságokon túl, a korkövetelményeknek megfelelően mindennapos gyakorisággal kell felhívnia a figyelmet a közszolgálati médiumoknak is.

A hitvalló királyunk jogrendjét és törvényeit ma is mintaként tekintő rezsimre váró kodifikációs feladatok részletesebb áttekintése után fordítsunk figyelmet azon kijelentésnek is, miszerint a mai értelemben vett európai együttműködés előképe is Szent István öröksége. Tévesek tehát azon ismereteink, amelyek szerint a II. világháború utáni gazdasági dermedtség és szeparatizmus feloldása a francia és a német vállalatok együttműködésével kezdődött, a mikroszintű kezdeményezésre reagáltak a politikai szereplők is, így csakhamar létrejött az Európai Szén- és Acélközösség, majd ennek sikeres működése nyomán a szabad kereskedelmet és tőkeáramlást biztosító Közös Piac, amely végül a nyugat-európai országoknak – a liberális demokrácia elvei alapján működő – nemzetek feletti integrációjává fejlődött.

Az alulról jövő kezdeményezés helyett felülről jelenthette ki egy karizmatikus vezető, hogy mindazok összességének védelmében, amiket Isten kegyelme az emberi élet haszna és méltósága érdekében adományozott – tudniillik a királyságokat, a konzulságokat, a hercegségeket, az ispánságokat, a főpapi tisztségeket és egyéb méltóságokat –, szükségesnek látszik egy európai birodalom megszervezése, amely alattvalóitól feltétlen engedelmességet vár el, az ellenszegülőkre, bűneik mértéke szerint kitoloncolás vagy karóba húzás vár. Ki-, vagyis bejelentette, hogy Európa a magyaroké. Ezek után a hathatós német támogatás megszerzésével a törzsfők fölébe tudott nőni, midőn elindult hódító útjára a kárpáti medencében. Koppány legyőzése után Gyula, Keán

és a fekete magyarok feletti fegyveres diadallal, valamint Aba Sámuel és Vata törzsi vezetők meggyőzésével nagyobb részekre terjesztette ki hatalmát, de csak Ajtony leverése után, uralkodása utolsó évtizedében mondhatta magát egész Európa urának. Ekkor Ottó császár alázatos segédletével maga helyezte a hármaskoronát II. Szilveszter pápa fejére. A frissen uralma alá vont területeket azután papjai és ispánjai – lelkének kivételével mintázatul véve – egységesre formálták.

Nándi Mihály: Álom Habsburg-kivitelben

– *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században* –

Pálffy Géza *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században* című monográfiája megfelel azon tudományos követelménynek, amely a forrásbőségre irányul. Az, aki hátulról szokta kezdeni egy könyv olvasását, valósággal dúskálhat az – angol, cseh, francia, horvát, latin, lengyel, magyar, német, román, szlovén, szlovák nyelvű – anyagokban, amely az eredetileg doktori értekezésnek szánt mű mutatók nélküli terjedelmének egyötödét teszi ki és száz oldalon át kerül felsorolásra. Csoportosítása önmagában mestermű: 1. Rövidítésjegyzék: a) folyóiratok, évkönyvek; b) sorozatok; c) kiadók és intézmények; 2. Források a) levéltári források; b) kiadott források; 3. Irodalom. A legalább kétezer tétel mindenestre a témakör teljes hazai és nemzetközi szakirodalmának alapos és fölényes ismeretére utal. És valóban, a szerző e felütéssel indítja művét:

„A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia 16. századi viszonyát e kötetben nem a korábban oly gyakori kuruc–labanc, Habsburg-ellenes–Habsburg-párti vagy gyarmat–nemzeti függetlenség szembeállításban kívánom vizsgálni. A téma eddig csak részlegesen ismert forráscsoportjainak szisztematikus feltárása alapján a sokrétű kapcsolatrendszer mindkét fél oldaláról igyekszem körüljárni. Részletesen feltérképezem a különféle területeken (államszervezet és udvartartás, had- és pénzügyek, közigazgatás és szuverenitás stb.) együtt járó egykori ellentéteket, vitákat, kompromisszumokat és lemondásokat egyaránt. [...] munkámban – reményeim szerint sikerrel – szakíthattam a történeti köztudatban a Habsburgokkal és a velük együttműködő magyar politikai elitel kapcsolatban mind a mai napig élő előítéletek és mítoszok egy részével.”

A „szakító próba” mindjárt egy olyan kijelentéssel példázható, miszerint „tehetséges uralkodóinknak köszönhetően a Habsburgok eredményesen használták ki a lehetőségeket birodalmuk gyarapítására”. E summázat indoklása: „A sikersorozathoz alapjaiban járult hozzá III. Frigyes szívós politikálása, rendkívüli fősვნénységgel folytatott gazdaságpolitikája és az a különleges körülmény, hogy a császár minden ellenfelét túlélte. Miksa ezekre az alapokra támaszkodva

jelentős katonai és pénzügy-igazgatási reformokat hajtott végre. Új gyalogságot (Landsknechtek) szervezett, korszerűsítette a tüzérséget, és kiépítette a hadszertárak rendszerét. Az oszmánokkal ellentétben azonban hadserege még nem volt állandó haderő. Sikereiben a rendi adók mellett mindenekelőtt a birodalmi bankárfamíliák (Fuggerek, Welserek stb.) nyújtotta kölcsönök és a tartományi önkormányzatok korszerűsítése játszottak kulcsszerepet.”

Mármost tehetségesnek tartunk egy építészt, aki megtervezi, mondjuk, az első kupolát a római Pantheon fölé, a szárnyasoltár-homlokzatú orvietói dómot vagy az egyszerűségével rabul ejtő váraszói kápolnát. Csakúgy egy Abelárd-t, a tanítót, aki logikát követel a hit megismerésében, követésében pedig az erkölcsi választást – az egyház zsarnoki parancsolatai helyett – a hívők szabad választására bízva, a szabadság szentjeit, Hunyadit, Kapisztránt, akik sikerrel szállnak szembe a legsötétebb zsarnoksággal, vagy Dantét, Leonardót és Michelangelót, akik megteremtik a modern művészt. Ám a legkevésbé sem tekintünk tehetségesnek egy uzsorást, egy népnyúzó adóbehajtót, sem pedig egy zsoldosvezért, aki terrort gyakorol a terület felett, amelynek megvédésére rendelték. A szerző által dicséret Habsburg „pénzügy-igazgatási reform” valójában csak a hatékonyabb adóbehajtást szolgálta, egyszersmind a milánói mintára kiépített központi hivatali apparátus, mint a korrupció melegágya, mindenekelőtt önmaga növelésében vált érdekeltté, hiszen „V. Károly birodalma rendkívül tagolt, sőt túlságosan is sok-színű volt, mind nyelvében, mind gazdaságában, mind egyes területei politikai berendezkedésében.” A birodalom megszerzett területeit ezek szerint csupán a Habsburgokhoz fűződő különböző szintű feudális viszony habarcsolta egybe. Úgy vélem, az uralkodói tehetség abban a fáradhatatlanságban nyilvánul meg, amely az uralt területek felvirágoztatására irányul. Nyomát sem látni annak, hogy a Habsburgok Magyarországot, vagy akár örökös tartományait, Burgundia – azaz a mai BENELUX államok – színvonalára kívánták volna felfejleszteni.

Egyébként a házasodás a középkorban az uralkodók szövetségi politikájának részét képezte, amely rosszul is elsülhetett. (II. Géza királyunk /1141–1161/ például sógora, Izjaszláv konfliktusai miatt keveredett a hazánknak sok emberéletbe és kiadásba kerülő, de a legcsekélyebb hasznot sem hozó halicsi háborúk sorába. Ugyanő III. Konrád fiával eljegyzett hűgának mellőztetése miatt a német birodalommal, majd a vele egy katonai tömbbe tartozó Bizánccal is súlyos összeütközésbe került, amely Magyarország kimerüléséhez vezetett.) Tehát már az maga szerencse, hogy IV. Habsburg Rudolf (1218–1291), a Német-Római Birodalom egy jelentéktelen délnyugati grófja megérte az akkor igen magasnak számító ötvenötödik életévét, amikor is a nagy törzsi fejedelmek nem tudván egymással megegyezni, őt emelték a császári trónra. Fortuna következő kegyeként az 1274-es nürnbergi birodalmi gyűlés elrendelte a II. Frigyes császár (1212–1250) halála óta elidegenített birodalmi hűbérek visszavételét. Ugyancsak ő örködött Rudolf felett, amikor 1278-ban a morvamezei csatában lebukott lováról, és nem tiporták el, mert pajzsával sikeresen fedezte magát, amíg vissza nem segítették a nyeregbe. A nagy ellenlábás, Ottokár cseh király ellenben holtan maradt a harcmezőn. A trónra visszaszállt birtokait, jelesül Ausztriát, Stájerországot, Karintiát és Krajnát 1282-ben az augsburgi birodalmi gyűlésen Rudolfnak sikerült a saját fiainak adományoznia. A Habsburg-dinasztia így jutott jelentős hatalomhoz. A világbirodalom megszerzéséhez is a pusztaszerencse segítette hozzá. 1496-ban I. Miksa császár kettős házassággal kívánta erősíteni a Franciaország elleni szövetségi rendszerét. Fia, Szép Fülöp Aragóniai Johannával, leánya, Margit pedig Johanna fivérével Asztúriai Jánossal, a spanyol trónörökösrel lépett frigyre. Alig hat hónappal később elhunyt János, egy évre rá Johanna nővére, majd két év múltán az ő egyetlen gyermeke is. Talán csak egy Shakespeare tervezhette volna el

(de ő is csupán színpadi használatra) az addig ugyancsak dinasztikus politikával terjeszkedő Aragóniai-házra csapó tragédiák sorozatát, amelynek révén a spanyol trón Aragóniai Johannára, végül fiára, Habsburg V. Károlyra szállt.

Minimális követelmény a megkaparintott ország termelő- és védekezőképességének fenntartása. A középszerű, vagy egyenesen alkalmatlan Habsburg uralkodók „tehetsége” legfőképpen a konok hataloméhségben nyilvánult meg, amelynek kielégítése érdekében még a vérfertőző házasságoktól sem riadtak vissza. Teljesíthetetlen túlvállalásaikat az állandósult költségvetési deficit jelzi. Tágabb értelemben a család XVI. században már atavisztikus, a korai feudalizmus Európájának színvonalán megrekedt dinasztikus politikája szembement a – gazdaságilag önellátó – nemzetállamok kialakulásának tendenciájával is, amely Magyarországon már a XII–XIII. század fordulóján jelentkezett.

Miután tehát a szerző megágyazott a Habsburgoknak, előrukkolhatott egy bombasztikus bejelentéssel: „A magyar és a nemzetközi történetírás eddigi félreértéseinek elkerülése végett nyomatékosan szükséges kijelenteni: Mind Szapolyai János, mind Habsburg Ferdinánd osztrák főherceg legitim körülmények között lett a Magyar Királyság uralkodója.” Pálffy maga is írja, hogy a magyar jogszokás értelmében az számított legitim uralkodónak, akinek a Szent Koronát Székesfehérvárott a homlokára helyezte az esztergomi érsek (vagy egyháza betöltetlensége esetén a rangidős püspök), mint, jelesül 1526. november 11-én Szapolyai Jánoséra. Hogyan lehetne hát legitim Ferdinánd 1527. november 3-iki, Szapolyai életében történő megkoronázása? Szeretjük, vagy nem szeretjük, csak az ő 1540-ben bekövetezett halála után merülhet fel a Habsburg főherceg jogszerű trónbirtoklása! Az uralomért folytatott tizennégy éves belháború és anarchia mindenesetre hozzájárult ahhoz, hogy a nagy ellenség, I. Szülejmán szultán elpusztítsa a független és egységes Magyarországot. I. Ferdinánd magyar tábora 1527 végére egyébként azért növekedett meg, mert az oszmánok elleni oltalmat remélték tőle a rendek. „Koronázása után Ferdinánd is távozott Magyarországról, s a következő évek harcainak inkább csak távoli mozgatója lett – írja Barta János, a korszak jeles szakértője. – Hívei körében nagy csalódást keltett, hogy az ígért törökellenes háborúra végül nem került sor. Miután a magyarországi hadjáratra szánt pénz elfogyott, a Habsburg-párti zsoldosereg egyszerűen szétszéledt. Fordult a kocka Itáliában is, V. Károly császár magának követelte Ferdinánd támogatását. Kevesen tudják, hogy a bécsi diplomácia ebben a helyzetben maga tette meg azt, amivel Jánost vádolta: szövetséget ajánlott a töröknek, amit azonban Szatmbulban elutasítottak.” Úgy tűnik, Barta János másképp látja a Habsburg génusz magyarországi működését.

Pálffy könyve 5. táblázatában – a Habsburgok gondoskodását illusztrálendő – bemutatja azt a tervezetet, amelyet Bécs 1542-ben nyújtott be a Német-Római Birodalom rendjei felé az I. Szülejmán szultán támadása esetén szükséges végvári létszámkeretről. Eszerint 12 500 lovasra és 36 650 gyalogosra, összesen 49 150 katonára lenne szükség az erődítményekben. A szükségletek felmérése tehát valóban megtörtént, igaz Bruckba, Bécsúhelyre és Bécsre, tehát Ausztriában egy 50 km-es körön belül 15 000 főt irányoztak elő, míg Magyarország és Horvátország teljes területére maradt volna 34 150 vitéz. „A határvédelmi rendszer meghatározóbb és hatékonyabb elemét az Adriai-tengertől az erdélyi határig húzódó végvár vonal alkotta – írja szerzőnk. – Az új rendszerbe szervezett várak száma az 1550-es évek közepétől közel két évtized alatt másfélszeresére nőtt, és a századvégre 110-130 kisebb-nagyobb erősségben állandósult – miként erről a 14. táblázat tájékoztat.” A 14-ik táblázatból pedig az olvasható ki, hogy a Magyarország és Horvátország végváraiba előírt létszám 1556-ban 13 982, 1572-ben pedig 19 861 főt tett ki –

amelyet persze soha nem töltöttek fel teljesen.

1565-66 telén, amikor már biztosra vehető volt a nagyarányú oszmán támadás, a bécsi udvari haditanács biztosai végigvizitálták a magyar végváratokat, hogy negyvenezer forinttal megkurtíthassák hazánk hadiköltségvetését, így például a kulcsfontosságú Szigetvár négyszáz főnyi huszárállományát a felére csökkentették! Pálffy így összegez: „A várháborúk korszakát végül az 1566. évi szultáni hadjárat zárta le. I Szülejmán hetedik magyarországi expedíciója [sic!] Gyula és Szigetvár meghódításával – mely utóbbit a magyar-horvát főnemes, Zrínyi Miklós (horvátul Nikola Zrinski) vezette őrség utolsó csepp vérig oltalmazott – újabb számottevő hódítást hozott. A késő középkori magyar állam területének ezzel már mintegy 40 % az oszmánok birtokában volt.”

Ami a „szultáni expedíciókat” illeti, az oszmán had felvonulása – Európában a mongolok inváziója óta nem látott – barbár terrorral járt együtt, amely legalább 40 km széles sávban sivataggá változtatta a hódolatni kívánt ország területét. A portyázó akindzsik, miután lefoglalták a készleteket és kifosztották a házakat, mindent felégettek és mindenkit kardélre hánytak, vagy rabszíjra fűztek, akit értek. Chantone spanyol követ így jelentett Madridba: „Zrínyi gróf Szigetváron igen vitéz ember és jó katona, és a hada is a javából való. Jó is lesz, ha magán segít s önnön erejére támaszkodik inkább, mintsem Bécsből várjon segítséget, mert innen nemigen adnak, és csak Istenben és a télben bízhat.” Zrínyi Miklós Szigetvár katonailag legkevésbé tartható újvárosát – a hadtörténészek egybehangzó véleménye szerint helyesen – azért oltalmazta addig, ameddig lehetett, hogy lekösse az ellenséget a Habsburg felmentő seregek beérkezéséig. A „felmentő seregeket” jelentő, Szigetvárba irányított hatszáz német nehézlovas azonban Csurgó biztonságát előnyben részesítette a tűzvonalal szemben, a Győr környékén állomásozó több tízezres zsoldoscsapatok pedig nem is kaptak menetparancsot, holott 1566 augusztus 14-én – Szigetvár szorongattatásának 14-ik napján – Nádasdy Kristóf sürgette az udvarnál a fehérvári oszmán tábor megtámadását, amitől majd „megzavarodik a török császár”. Közben Miksa császár diplomáciai munkájának eredményeként beérkezett Magyarországra egy százezer főnyi, jól felfegyverzett Habsburg zsoldosereg, amely a következő hadmozdulatokat hajtotta végre: tábort ütött, várakozott és demoralizálódott. A katonák lázongani kezdtek az elmaradt zsold miatt, ami érthető, hiszen a pihenő tábor elfoglaltságai – a szerencsejáték, az italozás és a hölgyek örömeinek élvezete – sokkal jobban lepassztják a pénztárcát, mint a harcfrontbeli szolgálat. A magyar rendek hiába menesztettek Zrínyi György – a szigetvári hős fia – vezetésével küldöttséget az uralkodóhoz, hogy indítson útnak harmincezer embert Sziget felmentésére, a kérés süket fülekre talált. A velencei követ titkára, Albin így írt Győr mellől: „Ez a hadsereg nem megfelelő, és nem cselekvőképes a hadjáratban, és nem akadályozza meg a törököt az előretörésben. Csupán a szomszédos Ausztria védelmére szolgál.” Egyes csapatkontingensek – fosztogatva, dúlva – hazaindultak. Végül az október 21-én tartott haditanács egyhangú határozattal feloszlatta a seregeket.

Az 1566-os esztendő a tárgyalt időszaknak éppen a közepére esik, alkalmas tehát az általános tendencia bemutatására. Ez azért is szükséges, mert tanult szerzőnk a szigetvári hőst kamarásként és a Habsburg Birodalom pilléreit tartó „nemzetek fölötti”, „poliglott” arisztokrácia tagjaként aposztrofálja. Ugyanakkor „hadügyi forradalomról” beszél, ez nála az Udvari Haditanács megalapítását jelenti – amely megszervezte a végvári és magyar mezei csapatok fegyver- és hadianyag-ellátását –, valamint azt, hogy a 16. század második felében már csaknem háromszor annyi katona, körülbelül 20 ezer fő teljesített szolgálatot a végvárakban, mint 1526 előtt. Végül a

Habsburgok magyarországi működésének legfőbb indokaként hajtogatja, hogy az itteni háborús kiadások mértéke messze felülmúlta a hazánkból származó jövedelmekét, amelyet csakis a birodalmi segélypénzekből, a Türkenhilféből lehetett fedezni.

Mutatis mutandis, a Türkenhilfét nem a Habsburgok fizették, hanem a birodalmi rendek, akik azt nyilván akkor is megszavazzák, ha Habsburgok nincsenek, de az oszmán fenyegetés fennáll. Az 1566-os típusú hadjáratok teljes mértékben kidobott pénzt jelentettek, ezek költségét nem szabadna belekalkulálni a védelmi summába – de az olyan meddő vállalkozásokét sem, mint az 1541-es, amely Buda biztosítására irányult, és végül fővárosunk és az ország közepének 145 évre való elvesztését eredményezte, de legalábbis nem tudta megakadályozni. A végvári katonalétszámról Mátyás király korából nem maradt fenn megbízható adat az 1480-as évekből, de azt mindenképpen legalább 20 %-al magasabbra kell becsülni, mint a közvetlenül Mohács előtti, Pálffy által 7-8000 főben megjelöltet, különös tekintettel a vojnikokra, azaz a katonajobbagyokra, akik nem szerepeltek a zsoldállományban, mert adó helyett fegyveres szolgálattal tartoztak (ám a Mohácsig terjedő időszakra a létalapjaikat jelentő földterületet sivár pusztává változtatták az oszmán portyázók.) Figyelembe véve azt is, hogy a határszakasz a kétszeresére növekedett – valamint az 1542-es 34 150 főre tett javaslatot –, e tekintetben semmi forradalmiság nem mutatható ki. Mint ahogy abban sem, hogy I. Miksa nem meri megtámadni az ellenséget. (A Habsburgok hamar leszoktak arról, hogy a csatában maguk álljanak a roham élére. Alig fél évszázad múltán hol vagyunk már attól, hogy Hunyadi Mátyás személyesen ismerte minden katonáját, akik rajongással övezték, hadászati ismeretiben vakon megbíztak, és a halálba mentek érte? Ez persze a Habsburg tehetség újabb megnyilvánulásaként is értelmezhető, hisz az ügyes életbiztosítás nullára csökkentette annak veszélyét, hogy az uralkodó idejekorán odavesszen.) A Szent István koronáját viselő fejedelem vezérkarával együtt még egy taktikai oldalmenetre vagy színlelt ostromra sem képes – és 130 ezer állig felfegyverzett zsoldosával együtt tétlenül nézi, hogy az oszmán támadás fősúlya 2300 magyar és horvát vitézre nehezedjen, végül pedig a Bécs felé vezető utat biztosító legfontosabb végvár Baranya és Pécs vármegyével egyetemben odavesszen!

A „hadügyi forradalom” tovább árnyalható az 1552-es egri és az 1566-os szigetvári ostrom összehasonlításával. Zrínyinek a 18 ezer m² alapterületű – gyenge minőségű, agyaggal döngölt fapalánkös – vár és a kb. 132 500 m² területű két városrész egy kilométernyire elhúzóódó védelmi rendszerének megoltalmazására csupán 2300 fegyveres állott rendelkezésére. Dobó István Egerben lényegesen kedvezőbb terepadottságok között, a jobb kiépítettségű kővárban, 60000 m² terület védelmére 1800 fegyveressel rendelkezett. Míg tehát az egri várban egy katonára kb. 33,3 m²-nyi terület megvédelmezése jutott, addig Szigetváron a duplája. Joggal merült fel tehát korábban a szigeti őrség létszámának 6000 főre való felemelése, ezzel szemben még a meglévő állományt is csökkentették. Ilyen hatalmas kiterjedésű területen, ilyen kevés katonával, az egész térséget egy időben érintő ellenséges támadási taktika mellett Zrínyinek nem nyílhatott eredményes manőverezésre lehetősége. A szerzőnk által feldicsért szervező- és ellátómunka közepette a löfegyverek száma – csakúgy, mint tizennégy évvel korábban Egerben – jócskán alatta maradt a kor haditechnikai követelményeinek, és pótlását forró vízzel és szurokkal kellett megoldani – mint az a „hadügyi forradalom” előtt már évezredekkel korábban is szokás volt.

Nyilvánvaló tehát, hogy hazánknak mindenekelőtt az osztrák örökös tartományok, valamint a német birodalmi területek védelmét szolgáló ütközőállam szerepét szánták, amelynek –

jövedelmei megszerzése mellett – öngazgatását igyekeztek elorvasztani. Pálffyknak tehát kísérletet kell tennie a Habsburg abszolutizmus „értelmezésére” is. „A Habsburgok monarchiájának államfejlődését sokkal inkább tekintik evolúciónak, azaz hosszú fejlődési folyamatnak, mint gyorsan végbemenő »abszolutisztikus« forradalomnak (*absolutistische Revolution*)-, abszolutizmusról pedig csak a 17. század közepétől beszélnek. Sőt a kanadai Karin J. MacHardy az abszolutizmusparadigma helyett újabban egyenesen egy új fogalom, a »koordináló állam« (coordinating State, ném. koordinierender Staat) bevezetését javasolta, és ennek rendszerében vizsgálta a 16–17. század fordulóján az uralkodók és az általuk koordinált (főleg osztrák) nemesi elitek kapcsolatrendszerét.” (Már megint egy forradalom! Mindenesetre az „abszolutisztikus forradalom” fogalmi paradoxonját nem oldja fel a jelző idézőjelbe tétele.) Pálffy állásfoglalása: „Ferdinánd Habsburg Monarchiáját magam sem abszolút, sem centralizált államnak nem nevezném, jóllehet reformjaiban a központosítás meghatározó szerepet kapott, és bizonyos »korai abszolutisztikus tendenciák« is kimutathatók.” Majd így folytatja: „A fokozatosan kialakuló politikai és modernizációs program végrehajtását többnyire nagyfokú rugalmasság és pragmatizmus jellemezte, amit persze igen gyakran kényszerhelyzetek váltottak ki. A reformok ugyanis alapjaiban sértették a pozícióikat féltve őrző osztrák, magyar vagy cseh rendek érdekeit.” A 16. század kapcsán éppen azt a gyakorlatot nevezik abszolutisztikusnak, amely a rendi jogok megkurtítására, és a központi irányítás növelésére irányul, jelesül a Habsburgokét, akik tartományaikat a Titkos Tanács és az Udvari Kamara révén kormányozták. I. Ferdinánd „reformjainak” jellegére maga Pálffy világít rá: „1528. január 8-án – a Cseh Kamara mintájára és az Udvari Kamara alárendeltségében – a magyarországi pénzügyek központi igazgatására Budán öt tanácsossal létrehozta a Magyar Kamarát. Ennek szervezete és összetétele mind a reformok fokozatosságát, mind a rendekkel való kompromisszumokat jól jelezte, miközben Ferdinánd minden posztra saját megbízható emberét ültette.”

A Habsburg „modernizációs program” a szerző által bemutatott tények alapján is Magyarország korszerűtlen gazdasági szerkezetének, mezőgazdasági beszállítói minőségének fenntartását jelentette, amelyben a városiasodás és az ipar egyáltalán nem kapott szerepet. Külön érdekesség annak sikerként való részletes taglalása, hogy hazánk a Monarchia hadiipari piacává vált. Ez körülbelül olyan eredmény, mintha azt dicsérik fel, hogy Erdélyben az 1918–19-es „impériumváltást” követően jelentősen megnövekedett a francia fegyver- és lőszerimport.

Újabb kutatói csodaként szegeződik nekünk a könyv következő bekezdése: „A Magyar Királyság – miként az előző fejezetekben részletesen láthattuk – a 16. század második felére a Habsburg Monarchiának mind had- és pénzügyi, mind gazdasági szempontból meghatározó része: oszmánellenes védőbástyája, kiemelkedő jövedelemforrása és nélkülözhetetlen éléskamrája lett. Elsősorban frontország szerepe miatt azonban – a fővárosához (Pozsony) közeli országrészt kivéve – még annak ellenére sem tartozott a Habsburg-állam magterületéhez, hogy »második fővárosa« (Bécs) a magyar határhoz igen közel feküdt. A határhoz közel, de mégis azon kívül, ami – mint bemutattuk – az addigi magyar történelemben teljesen új szituáció volt. Emiatt viszont a közössé vált ügyekben a magyar politikai elit minden törekvése ellenére sem alakulhatott ki paritás, de még látszatparitás sem. Ez valójában még az 1867. évi kiegyezés révén sem jöhetett teljességgel létre, miként ilyenről – mint láthattuk – a középkori magyar-horvát unió esetében sem beszélhetünk. Míg azonban az utóbbiban a budai udvarnak köszönhetően a magyarok voltak sokkal kedvezőbb helyzetben, a Habsburg Monarchiában nekik a bécsi, prágai központ miatt teljes egyenrangúság csak az illúziók szintjén juthatott. Noha az osztrák-német-cseh és magyar

területek közös uralkodóiknak köszönhetően elvileg »perszonálunióban« álltak, a középkori magyar-horvát viszonyhoz hasonlóan ez a valóságban reálunió volt, azaz teljesen egyenrangú kapcsolat nem alakulhatott ki. Az erős integrációs tendenciák és a sikeres centralizációs intézkedések ellenére a Magyar Királyság a monarchián belül mégis mindvégig jelentős önállósággal, korabeli értelemben tekintélyes állami szuverenitással rendelkezett.” A szöveggel kapcsolatban stilisztikai megjegyzésem, hogy az „amint láthattuk” vagy „amint bemutattuk” laps fordulatoknak nincs bizonyító ereje, viszont roncsolják a szövegkohéziót. A hemzsegő önellentmondások pedig valósággal provokálják a szókratészi kérdést: „Érted, amiről beszélsz?”

Ha valaki nagyon terjedelmes könyvet ír – sokfelől származó, hatalmas adattömeget lapátolva bele –, azt igen figyelmesen kell újra-, meg újraolvasnia, amíg az összes hibát, de főleg az önellentmondásait ki nem javítja. E tekintetben példaadó lehet Györffy György *István király és műve*, valamint Kristó Gyula: *Magyarország története 895-től 1301-ig* című monográfiája – utóbbi bibliográfiája mindössze 11 oldalra rúg! Ám Pálffy összehord tücsköt-bogarat, ahelyett, hogy elvetné a kollégák fölösleges találmányait. Például hiba rögtön forradalomról beszélni, ha valaki új elmélettel rukkol elő; vagy a politikai rendszer jellegétől függetlenül ott, ahol nincsen „koordináló állam”, anarchia dül, így – kiszúrja az ember szemét – 1526 és 1540 között Magyarországon. A fennhéjázó célkitűzést, a Habsburgokkal kapcsolatos, ideológiai célzatú mítoszokkal és előítéletekkel való leszámolást tanult szerzőknek azért sem sikerült elérnie, mert maga is az ideológia csapdájába esett.

„Arról a meghatározó jelentőségű folyamatról, hogy a Szent István-i állam szuverenitásának és államiságának továbbvivője a 16. század közepétől – megfogyatkozott területe dacára – a Habsburgok kormányozta Magyar Királyság maradt, nem csupán a királyságban fennmaradt intézmények tanúskodnak – írja Pálffy. – Érzékletes bizonyosságul szolgál erre a késő középkori magyar állam szimbólumainak (királyi címeinek, címereinek és felségjelvényeinek) további használata és legfőbb országos ceremóniáinak (uralkodókoronázás és -temetés) továbbélése is. Mindezek átörökítésében ugyancsak az a királysági politikai elit és rendiség játszott maradandó szerepet, amely a Habsburgokkal való sokrétű konfliktus- és kompromisszumrendszerben összességében eredményesen védelmezte a megcsappant területű magyar állam intézményeit és hagyományait.”

„Amint láthattuk” a legitimitással kapcsolatban a szerző már komoly értelmezési nehézségekbe bonyolódott. Habsburg Ferdinánd a dupla koronázással egyenesen államalapító királyunkhoz fűződő tradíciókat sértette meg. A szuverén Szent István-i állam (Horvátországot leszámítva) a Kárpát-medence teljes területére kiterjedt, és azt királya az idegen – lengyel, besenyő és német – támadásokkal szemben sikerrel megvédte. A Habsburgok erre nem voltak képesek, nem is lehettek, már csak azért sem, mert csak Mohács után sikerült tartósan betenniük a lábukat hazánk töredékrészére. „Ott, a mohácsi síkon valószínűleg még senkiben sem – vagy csak kevesekben – tudatosult az, ami későbbiekben egyértelművé vált: Mohácsnál a többszörös túlerő, egy, a magyarokétól gyökeresen eltérő berendezkedésű eurázsai nagyhatalom katonasága a középkori magyar állam, a független és egységes Magyarország sírját ásta meg” – fogalmazott Kristó Gyula, egyik legkiemelkedőbb történészünk, aki szigorúan tartotta magát azon alapelvéhez, hogy csak a források és a tények alapján lehet bármit is kijelenteni. Pállfynak tanulnia kellett az egyetemen, hogy a középkori független és egységes Magyarország alatt a szuverén Szent István-i állam értendő. 1526 után a Szent István-i állam szuverenitásáról beszélni még akkor is képtelenség, ha valaki a Habsburgokat nem idegen hódítóknak, hanem egyenesesen

államalapítónk örökösének tekinti. A Szent István-i állam szuverenitásának tartalmát annak szimbólumaival, különösképp az arra irányuló vággal felcserélni pedig csupán a tudományosság kritériumának feladásával, végsősoron hamis mítoszképzéssel lehetséges. (Pálffy Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*, MTA, BTK, 2015)

Karinthy Frigyes: Gyászír az embernek

Tegnap még Esmék Alkonya – hol vagyunk már az alkonyattól? Rég leszállt az éj, még a hold se világít, nem veri vissza a leszállított égitest bánatos emlékét. „Körös-körül feketeség” – amphimelas – ami körülvesz. Költöm, ha a külső világ éles és bántó álma elől elzárod szemed függönyét, hogy lelkiismereted valóságába vess egy pillantást. A sötétben csupa cserép és rom. Kísértetek huhognak a szélben, s riadtan kapod el lábad, mert sírdombokhoz ütközik. Az eszmék temetőjét járod a sötétben, minden fejfáról egy szó, egy fogalom – tegnap még tartalmuk volt, éltek és hatottak, ma üresen, süket zörejjel reccsen meg pusztá nevük – repedt fazék a madárijesztőn, értelmetlen betűhalmaz, halandzsa.

Annyira kiégett belőlük minden jelentőség, hogy már az ellentétüknek sincs hatása, nem veszi komolyan senki. Valamikor azt hittük – isten országát, ha bűnbe esik a világ, sátán birodalma váltja fel, hogy a végítéletet előkészítse. A jót legyőzi a rossz, de mindenki tudja, mi volt és ki volt a halott, s általa, rajta keresztül értjük meg, átkozzuk vagy áldjuk a diadalmas gyilkost. Ez a mi világunk úgy elfelejtette a maga halottját, hogy a nevét hallva vállat von, és csodálkozik: az élőknek pedig, aki sírba vitte őt, legfeljebb a nevét ismeri, de alapjában nem hisz benne, hogy a név mögött valóságos erők tombolnak. Aki a jót immár nem tartja lehetségesnek, az nem hisz a rosszban sem: nem „túl rosszon és jón”, mint a nietzschei übermensch, hanem innen e kettőn, mint az állat és a növény.

Jó és rossz?

Halandzsa.

A normális újságolvasó vállat von, és továbblapoz, „értésülvén” róla, hogy Heinrich Mann, a Németországból kitiltott, állampolgárságtól megfosztott német író Hass (Gyűlölet) című regényt ír a száműzetésben, ellenségeiről.

Halandzsa. Gyűlölet? Szeretet?

Nincs gyűlölet és nincs szeretet. Erőviszonyok vannak, összetevő „vektorai” a lemérhető tényezőknek, s valószínű eredők, amiket megközelítően kiszámíthatunk. Egy nagy számhalmaz lett a világ, s aki el akar igazodni benne, elég, ha megtanulja a nagy számok törvényét s a valószínűségi kombinációt. A statisztika világosan beszél, nincs szüksége eszmékre – nevezd anyagszerűség elvének, technokráciának, mindegy: lényege a Szám, s ha a Szám egyszer megszólal,

jobb, ha elhallgatsz: ne szólj szám, nem fáj fejem. Évek óta figyelem ennek az érdekes Hitler kancellárnak politikai beszédeit, még mielőtt győzött: néhány általános, ellenőrizhetetlen szólamon túl egyszerűen számadatokat jelentett be: most ennyien leszünk, s holnapután, mivel addig ennyire rüg a számunk, átvesszük a hatalmat.

Úgy is lett.

S a számok mellett lassan elhalványodnak a pusztá eszméknél kevésbé elvont fogalmak is: kiderül róluk, hogy az anyagukban mégiscsak eszmék voltak elkeverve, azért nem tartós ez az anyag: szerves eszmék, pusztulásra ítélt szülöttei halandó lelkeknek. Tessék kérem, hogy bíztunk néhányan, évezredek óta Platón tanítványai, a demokratikus állam gondolatában. Milyen gyakorlatinak látszott, az egyetlen lehetséges megoldásnak, még a lélektani elemek elhanyagolása mellett is. Az osztályvizsgán átment, s most megbukott az érettségén. Kiderült róla a kétes származás, az Általános Emberi Eszmék alaptétele: bizonyos posztulátumok, amikre épült.

Néhány fikció. Feltevések. Az a feltevés például, hogy az emberek alapjában véve vonzódnak egymáshoz vagy legalábbis szeretnének vonzódni, ha lehetne, és ha hagynák őket, különben miért élnének társadalomban, kényszerítő okok nélkül is, miért nem bújnak el, magányosan, mint a pók, kerülve egymás társaságát?

A feltevés, tekintve a tényeket, valószínűnek látszott. Építeni lehetett rá.

S Platón s néhány utódja épített is: a vonzalmat elnevezte szeretetnek, s kiindult abból az alapelvől, hogy az emberek szeretik egymást.

Posztulátum.

Filozófia. Fikció. Eszme.

Pusztulátum.

Most aztán, hogy a fajok törvénye revízió alá vette az egész dolgot, s kimutatta, hogy ez a vonzalom csak látszólagos, mert nem az emberek vonzódnak egymáshoz, hanem a „fajok élni akarása” teremt bizonyos kohéziót, ugyanakkor taszítást más fajokkal szemben: az egész demokratikus gondolat szétmállott, mint a pára. Nem állta meg a nagy próbát.

Most persze egy kis átmeneti baj van, kiből csinálják meg az új egyetemet, mikor a tanárokat sorban elbuktatták? Kiderült, hogy kétezer év lomtárában egyetlen olyan konstrukció se akad, ami ne volna megfertőzve ezzel az átkozott demokratikus princípiummal, amelynek mélyén a legfőbb tévedés bolondgombája lappang: bizalom és hit az embereknek egymás iránti eredendő jóakaratóban?

Csupa demokratikus elképzelés, akárhogy nevezték.

Krisztusi demokrácia.

Katolikus demokrácia.

Szociáldemokrácia.

Süsd meg – mihez fogjunk vele, a nagy Megismerés hajnalán, mely szerint a demokrácia, mint olyan megbukott és lejárt a magát?

Ausztria, a boldogtalan Ausztria, mely ezúttal nem akar házasodni, Isten ments, sehogy se smakkolván neki a vőlegény – Ausztria valami újat eszelt ki kínjában. Az egyetemes egyház

demokráciáját összekeveri a szociáldemokráciával, s ünnepélyesen biztosítja Európát, hogy a keverékből fasizmus lesz, akárki meglássa, korszerű állam, rendi alkotmány, egészséges kormányzás, úgy bizony.

Két állításból egy tagadás. Két demokráciából egy diktatúra.

Nekem már mindegy volna. Nincsenek jó törvények és rossz törvények, csak jól alkalmazott és rosszul alkalmazott törvények vannak. El tudok képzelni jó diktatúrát és rossz demokráciát – sajnós, csak azt nem tudom elképzelni, hogy kormányozni és vezetni lehetne egyetlen embert is, nemhogy nemzeteket és államokat, emberekre és nem számokra vonatkozó eszmények nélkül. De hol vannak ezek az eszmények – s közöttük ama kétezer éves, a nagy Felfedezés és Újság, az örömhír, amivel Isten rikkancsai kiabáltak tele a világot, annak idején, egykorú riporterek, az Evangélisták feljegyzése szerint.

Gyász hír lett az örömhírből.

Nem dicsőség Istennek a mennyben, béke az embereknek és jóakarát.

Gyalázat a sátánnak a pokolban, az emberek számára háborúság és sanda gyanú.

Földeák Iván: A háború visszatért

A 80-as évek végén merészkedtünk először ki Jugoszláviába, miután már végigpróbáltuk a bolgár, majd a szovjet tengerpart örömeit. V. Árpád műfordító barátom, aki a magyar irodalmat ültette át szerbre, ezt javasolta:

– Nyugodtan vágjatok neki az útnak. Azután ha valamelyik tengerparti városka megtetszik, álljatok meg és keressetek egy „sobe” táblát. Szállást könnyen találtok, nem érdemes előre megrendelni.

Azóta is ezt a tanácsot követjük s harminc évvel később már unokákkal együtt vágunk neki, nem a kanyargós hegyi utakon a rönkszállító nyergesvontatók mögött araszolva, hanem az autópályán vágatva a balkáni kalandnak.

Tito akkor már több mint tíz éve halott volt, ám a sajátos jugoszláv szocializmus még működött. A kis városkákban pártszobák falán még ott lógott képe. Gastarbeiterek százezrei küldték haza Németországban és másutt keresett pénzüket, mindenki meg volt elégedve. Számunkra ez a vidék kissé Nyugatnak bizonyult. A nyaralás csendes perceiben nem éreztük a nyugodt felszín alatt már éledező parazsat.

– A szerbek mindig szívesen csörgették a kardjukat – jegyezte meg a tengerparti ház egyik lakását nekünk kiadó tulajdonos, miközben beállt apró Fiat utánzat Zastava gépkocsijával a nem létező kapun át az udvarba. Péntek volt. Az üdülővároskában az Isztriai félsziget déli csücskén

csend honolt.

Biztos, ami biztos, vasárnap kora reggel hazaindultunk. A pulai reptér – akkor még katonai volt – bejáratánál páncélauto őrködött, de más különöset nem tapasztaltunk. A fiumei, a kopár hegyek közé beékelt régi repülőtér még nem volt autóversenypálya. Kifutóján sűrű katonai teherautók álltak keresztben, megakadályozva a leszállást idegen gépeknek.

14 órakor értük el Letenyénél a magyar határt. Már hazafelé tartva tudtuk meg, hogy egy órával később lezárták.

A tébolyult háború még 10 évig folytatódott. A szövetségi állam három életképes, és vagy fél tucat életképtelen államra osztódott. Utóbbiakat az EU támogatása éllette, hivatalaikban EU tisztviselők ültek és angolul vagy franciául leveleztek egymással. A helyzet azóta rendeződött, ám a gyilkosságok hatása még ma is él, a gyűlölet lassan halványul.

És most újból háború árnya borul Európára. Egy helyét a világ érdekszféráinak újra felosztásában érdekelt nagyhatalom próbál érvényt szerezni befolyásának, visszaszerezni egykori pozícióit.

Mi történt földrészünkön? Az EU megalakulásával majd kibővülésével felébredt bennünk a remény, hogy megértés és testvériség fog uralkodni öreg kontinensünkön. Tévedtünk. A nacionalizmus szelleme ismét kibújt a palackból, akár a dzsinn az Ezeregyéjszaka meséiben. Vajon miért?

Emlékezzünk a szocializmus összeomlásának euforikus pillanataira. A régi rendszer össznépi akarattól eltűnt, más jött helyébe. Hogy milyen, arra majd a történelem ad választ. Jól tudunk sáfárkodni az ajándékba kapott szabadsággal? Nehéz lenne most erre válaszolni.

Egy biztos, a szabad világ ügyesen kihasználta a nacionalizmusnak a proletár internacionalizmus által elfojtott szenvedélyeit, a nosztalgiát. Az egykori nagyság, szabadság után. Ami igazából sohasem volt, hiszen egy tízmilliónál kisebb lélekszámú ország esetében az abszolút függetlenség, a szuverenitás fikció. Nehéz ezt beismerni, de tagadhatatlan. S a szocialista rendszerben a többpólusú világrend két sarkalatos államának felbomlásához – pechükre soknemzetiségű, szövetségi államok voltak – jól jött a nemzeti érzületek felszítése. Szerény számítások szerint is körülbelül 40 millió orosz került szülőföldje határain túlra. Ukrajnában annyi, mint a magyarság mai lélekszáma. Hogy milyen fogadtatásban részesültek, arra strasbourgi hivatali kirándulásaim alatt döbbenve jöttem rá. Az oroszokat, akik főleg az ázsiai köztársaságokban utat, vasutat, kórházakat, iskolákat építettek, postát, államapparátust, egészségügyet szerveztek, most gyűlölet fogadta. Abban a csalfa reményben tették az őslakók, hogy a függetlenséget megkapva kolbászból lesz a kerítés. Vagy ahol nem fogyasztották a disznóhúst, akkor kalácsból. Az Európa Tanács kemény harcot folytatott a Tonga-szigeti őslakosok jogaiért, hogy hagyományos fejfedőjüket mindenütt szabadon használhassák, de mit sem törődött ennek az egykori nagyhatalomból a történelem fintorának következtében kiszakadt kisebbségnek a sorsával. Hogy Észtországból a ki tudja hányadik nemzedék sarját, az orosz nagymamát arra készítik, hogy a hetedik x-en túl tanuljon meg észtil, ha annak a földnek a teljes jogú állampolgára akar lenni, ahol ükapja is született. A frissen szerzett függetlenség gyönyörében fürdő nemzet tagjai elfeledték, hogy fővárosuk Tallin egykor, a XIII. századtól 1918-ig Revel volt és németek alapították, mint a többi Hanza várost, Königsberget (ma Kalinyingrád) és Danzigot (ma Gdansk).

Ukrajna, mint független entitás az októberi forradalom után jött létre. Ajándékba kapott színorosz területeket, hogy nemzeti szuverenitásukra és büszkeségükre ébredve nekilássanak építeni független életüket. Időnként alaposan beleragadva az állami korrupció és parasztvakító politika mocsarába. Ami a Jelcin-korszakot átélte Oroszhon számára sem volt ismeretlen. Történelmükből többnyire azokat az elemeket szedik ki és nagyítják fel, ami beleillett koncepciójukba. A németekkel kollaboráló Bandera nemzeti hős lett. Közben szemérmesen hallgattak annak az 1 millió ukránnak a sohasem évülő hőstettéről, akik a Vörös Hadsereg soraiban áldozták életüket Európa szabadságáért is. Mit szólnának, ha látnák, hogyan bontják le a dicső helyállásukra emlékeztető háborús emlékműveket?

És a golodomor, az éhínség mintha csak náluk pusztított volna. S arról is megfeledkeznek, hogy az irodalmat 75 nyelven megjelentető szovjet könyvkiadás oroszul megjelent termékeit nem fordították ukránra, a maloruszok (az ukránok régi történelmi neve) szinte kivétel nélkül értették az orosz nyelvet.

Hazai irodalmi szervezetekben töltött közel negyedszázados pályafutásom során sokféle íróval találkoztam, köztük ukránokkal is. A peresztrojka egyik támogatója, a magyarul is olvasható Vitalij Korotics, Gorbacsov harcostársa többször is volt vendég lágymányosi kis szövetkezeti lakásomban. Ahogy Vlagyimir Vladko, a szovjet sci-fi oroszul is író klasszikusa szintén. Első komolyabb műfordításom egy ukrán szerző volt, aki könyvét oroszul írta. Most, halála után 4 évvel elképedve tapasztalom, hogy a Wikipédiában szó sincs arról, hogy írói termésének jelentős része oroszul született. Jevgenyij Jevtusenko elmondta, majdnem megkövezték poémájának a „Babij Jarnak” a megjelenése után, amelyben felveti a felelősség kérdését, hogy lehet, hogy a kijeveiek tétlenül nézték, ahogy egy hétvégén 35 ezer zsidó honfitársukat meggyilkolják a városszéli horhosban – ukrán kollaboráns segédlettel.

Sok a közös konfliktus az orosz-ukrán viszonyban. És sok a rokon vonás. Mert a második világégésben a németek által kreált ukrán bábállam hadseregszinten harcolt a Vörös Hadsereg ellen. Ahonnan Vlaszov tábornok egy hadseregnyi orosz katonát vezényelt át a németek oldalára. Dicsőség és szégyen bőven van mindkét nemzet történelmében. Most ezek a PR mindennapos érvrendszerében röpködnek vádként oda és vissza.

A háború indítására nincs mentség. A kérdéseket tárgyalóasztalnál kell megoldani. Ez kétségtelen, de nem árt, ha megkeressük az okokat is, miután belemerülünk az okozat hangos elítélésébe.

Gorbacsovot átverték, vagy ennyire naiv volt, hogy elhitte, a rendszerváltással, a peresztrojkával meg tudja őrizni a Szovjetunió egységét? Tévedett. A Varsói Szerződést feloszlatták, a NATO maradt. S maradt a támaszpontok láncolata is, egyre közelebb kerülve Oroszország határaihoz.

Az egykori stabilitást biztosító többpólusú világrendet – Szovjetunió és a szocialista világ, a Nyugat; valamint a harmadik világ – egypólusú váltotta fel. Ment-e a világ előbbre ezáltal? Nehéz egyértelmű választ adni a kérdésre. Az kétségtelen, egy többpólusú világpolitikai rend több manőverezési lehetőséget ad a kisebb államok számára.

Semmi kétség, világpolitikai átrendezés zajlik. A Nyugat kivár, hadd ölje egymást orosz és ukrán, gyengítve saját, és erősítve az egypólusú világban az USA pozícióit. Ugyan mit várhatunk egy nagyhatalomtól, mely mint a világbéke őrzője beleavatkozik mások életébe, néha hamis

indokot is felhasználva (lásd a nem létező iraki vegyi fegyver fenyegetése, mint casus belli Irak ellen). A demokrácia elveit megsértő zsarnokokkal szemben ez lenne az egyetlen megoldás? Miközben más, antidemokratikus rendszerek békésen élvezik a béketeremtő támogatását. Erőszakkal szüntetni meg az államilag törvényesített erőszakot? Bonyolult korban élünk. Hogyan lehet kikecmeregni ebből a kátyúból? Szükség van a politikusok bölcsességére és megértésére. Csak reménykednünk lehet, mert az hal meg utoljára. Csak nehogy az utolsó katona után...

Déliab

Ballai László: Születő nemzet diadalma

– *regényrészlet* –

„Mivel az emberi természet fogyatékosága következtében az idők múlásával az elmúlt dolgok emlékezetébe könnyen belopódzik a feledés, ezért méltó írással védelmezni és megerősíteni azt, amiben a jogi személyek szerződést kötöttek” – szerette volt mondogatni a jó Béla király. Ám az udvari kancellária gyorsan bővülő iratai nem csupán a feledés elleni medicinaként szolgáltak, de szépen követni lehetett belőlük az ország épülését is. A jó Béla király a királyi udvari szervezet rendezésébe fogott, mivel csökkent a közvetlenül termelőmunkát végző udvarnokok, s növekedett a kiváltságokra szert tett szabadrendűek – vagyis a vitézlők – száma. Falvanként foglaltatta listába a szabad családokat. Az arra érdemes várelemeket felemelte. Várszolgákat várjobbágyokká tett, sőt arra is volt példa, hogy hadi dicsőségükért a királyi szervienség járt jutalmul. A várszervezeteknek köszönhetően egy-egy vármegye három-négyszáz katonát tudott kiállítani, az országos haderő a székelyekkel és a besenyőkkel kiegészülve elérte a harmincezer főt. Minthogy a páncélos lovagok is legalább négyezres kontingenst képviseltek, ez lehetőséget adott a nyugati – rohamlökésre épülő – és a pusztai – portyázó, nyílzáport alkalmazó – hadviselés kombinálására. A jó Béla király mintaszerűen rendezte a trónutódlás kérdését is. Már 1182-ben királlyá koronáztatta elsőszülött fiát, Imrét, később pedig a Tengeremellék hercege címmel Dalmácia és Horvátország kormányzójává tette. Tovább javultak a Szentszékkal ápolt kapcsolatok is, mert a boszniai püspökséget kivették Bizánc fennhatósága alól, és Ragusa érsekének rendelték alá. De miképp növelhető tovább a nemzetközi tekintély?

– Franciaországban nem divat a szent királyok legendája? – érdeklődött az uralkodó. – Úgy értem, a lovagkirályoké.

– Inkább a lovagregényeké – felelte Anonymus P.

– Ott most Szent Dénesre koncentrálnak – így Anonymus B.

- Aki a levágott fejével a kezében körbejárt a vesztőhelyen? – kérdezte a jó Béla király.
- Sőt, a Montmartre-ról, ahol kivégezték, egy mérföldnyire elvonszolta magát. Azon a helyen, ahol visszaadta lelkét a Teremtőnek, most a róla elnevezett templom és kolostor emelkedik.
- Ez a körülmény lehetővé tette Suger Saint-Denis-i apátnak és értelmiségi körének, hogy kezdeményezzék a dinasztikus történetírás és egy nagyon hatékony dinasztikus propaganda kibontakozását, amely a nemzet születése irányába mutat – tette hozzá Anonymus P.
- Nemzet születése? – A bölcs politikus, amikor új fogalommal találkozik, azt kérdő formában megismétli, mintegy sejtetve, hogy már hallott róla.
- A francia nemzet kialakulásának egyik gyökere persze a trójai eredetmonda, amelyet még a frankoktól örökölték, ebből a gyökérből azután kihajthatott a hasonló tárgyú históriás énekek, vagy udvari regények, geszták dús lombozata.
- El ne meséld a *Trójai regényt!* – figyelmeztette Anonymus P-t Anonymus B.
- Nem gondoltam másra, mint a frank változatra, az rövid.
- Mesélje csak el – dőlt hátra kényelembe helyezve magát a jó Béla király, már amennyire ez a korabeli ülőalkalmatosságokon lehetséges volt. „Barbarossa kényelmesebb székpárnát kapott Margit királyúrnőtől.” – Legalább szórakozunk egyet. Regény – román. Ez nem onnan származik, hogy Franciaországban már a nép nyelvén szórakoztatják az udvari közönséget is?
- Felsőged tájékozottsága páratlan – hajtotta meg magát Anonymus B.
- Ugyan, ezt már Antiochiában is felemlítették, amikor az én Ágnesemmel hazalátogattunk. „Haza» – tűnődött el Anonymus B. – Mennyi jelentés, árnyalat, érzélem.”
- Szóval, Róma alapítása előtt négyszáz és négy esztendővel a nagy Trójában Priamosz uralkodott – Anonymus P méltóságteljes tartást vett fel, a képzeletben mintha még egy kobzon is végigszalajtott volna ujjait. – Legkisebb fia, Párisz Görögországba ment, hogy elrabolja Heléna királynét, Menelaosz király feleségét.
- Innen származik Párisz neve? – kérdezte a jó Béla király.
- Igen, felség. A görögök éktelenül felindulva a gáztettén, felkerekedtek, útra keltek és ostrom alá vették Tróját. Ez ostrom folyamán, amely tíz évig tartott, megölték Priamosz király valamennyi fiát, őt magát is és feleségét, Hekabé királynét. A várost felégették, lerombolták, a köznépet és az előkelőket legyilkolták. Néhányan azonban mégis megmenekedtek ebből az általános romlásból, így Priamosz király unokái, Hektór fia Francio, és Troilus fia Turcus. Először ama földre költöztek, melyet Trákiának neveznek, ott a Duna folyó partján telepedtek le. Egy idő múlva Turcus népével Kis-Szkítiába vonult, ahol oly sokáig lakoztak, hogy négy népfaj származott tőlük: az osztrogótok, a vizigótok, a vandálok és a normannok. Francio azonban megalapította Sicambria városát, és a rómaiak adófizetője lett.
- De hát a rómaiak is Trójából származtatták magukat.
- Igen, de ők Aeneas vonalán. Amikor a franciák kellőképpen megerősödve leoldották nyakukból a jármot, Germániába távoztak, és benépesítették a Rajna partjait. Három vezért választottak, Marchomirt, Sennonest és Genebaldot. Midőn Ázsiából kiindultak, a frankok nem voltak többen, mint tizenkétezer fegyveres. De ekkorra már annyira meggyarapodtak, hogy a

germánok és az alemannok is bámulatosan nagy rémületbe estek tőlük. Theodosius császár uralkodása idejében nagy mézárhlást vittek véghez a rómaiak között. Egész népük azonban nem maradt ezen a vidéken. Ybors vezér alatt egy seregnyen kiváltak közülük, és portyázva-dúlva eljutottak Galliába. Ott a vidék és a föld annyira megtetszett nekik, hogy alkalmasnak ítélték a letelepedésre.

– Ez az Ybors vezér nem pogány volt? – csodálkozott el a jó Béla király.

– De, felség, végtelenül helyes meglátás.

– Akkor hol itt a nemzet alakulása? Szent István *Intelmeiben* azt olvastam, hogy Jézus önmagát nevezte kősziklának, és az önmagára épített egyházat sem nem fából, sem nem kőből valónak mondta, hanem szerzett népnek, választott nemzetnek, Isten hitben kiművelt, keresztségben tisztára mosott, olajjal felkent nyájának, és szentnek nevezte azt az egyházat, amely őrá magára épül.

– Igen, felség, pontosan, most a franciák tekintik magukat választott nemzetnek, és persze a nyomukban loholnak az angolok, a csehek, a németek.

– Nem értelek.

– Hogy az egy uralkodó koronája alá tartozók egy nemzetet alkotnak, amelyet mindenki magáénak érez, akár meg is halna érte.

– Ha például a Bizánc tartományaiából leszakítanak egyet a törökök vagy a bolgárok, a parasztok más uralkodónak fognak adózni, de megtartják görög rítusú vallásukat.

– És a nemzet uralkodója?

– Nincs keresztény nemzet, csak kereszténység. Isten országa nyelveket, népeket szolgálai és szabad státusúakat egyaránt magába ömlesztő medence, ahol nincsenek határkarók, rájuk függesztett rekesztőhálók, mert mindezen átömöl az a víz, amellyel Szent János egykor megkeresztelte Jézust, ez a víz pedig a szabadság. Egyetlen földi uralkodó nem tud ilyen szabadságot kínálni. Ha így lenne, III. Konrád és VII. Lajos győzedelmeskednek keresztes háborújukban, és a náluk sokkalta nagyobb katonai géniusz, Mánuel császár sem vall kudarcot II. Kilidzs Arslánéval szemben a müriocephaloni csatában. A nemzet tehát a legkevésbé sem egyértelmű kategória. A királyok dicsőségén múlik ellenben az országok ereje. Elhatároztuk, hogy nemzetközi – és itthoni – tekintélyünket I. László szentté avatásával is megerősítjük.

– Ő a krónikákban nem a legelőkelőbb módon jelenik meg, felség.

– Valóban, Vak Béla korában előnytelen megvilágításba helyezték személyét, hiszen őt kiemelkedő tehetsége, nem pedig a származása tette alkalmassá az uralkodásra. Mánuel császár, az unokája ellenben szorgalmasan ápolta emlékét, s mint hős lovagkirályt, őt tekintette a példaképének. Európai családfák lombjai micsoda meséktől suhognak: Mánuel és az én ereimben egyaránt ott csörgedezett Árpád nagyfejedelem és Madarász Henrik király, valamint fia – az eleinkre Augsburgnál oly nagy csapást mérő – I. Ottó császár vére. I. László pedig egy valódi Athleta Patriae, a haza lovagja, volt, amint legfőképpen Nagy Károly, vagy mint a bizánci harcos szentek, György, Demeter és Teodor – hiszen nem csak megvédte, de gyarapította is a hont.

Anonymus B és Anonymus P rögtön nekilátott a legenda megírásának. Előásták az I. László korából fellelhető összes iratot.

– Ninben, a horvát királyok tengerparti fővárosában érte a hír, hogy a besenyők, bizánci bízattásra az országot dúlják. A horvát trónt unokaöccsére, Álmosra ruházta, ő pedig hazasiertet. – morfondírozott Anonymus B. – Onnan ragadhatnánk meg a történetet, hogy az országot kiterjesztette a tengerig. Mit gondolt vajon a király, amikor meglátta a tengert?

– A magyarokat nem érdeklí a tenger, hacsak nem a fű- vagy búzatenger – vetette ellen Anonymus P. – Érdekelheti őket viszont az, hogy miért kell felemelni a királyt a somogyvári apátságból?

– Magyarázzuk így: Míglen a hívek a nyári napok hősége s a hosszú út miatt haboztak, hogy testét Váradra vigyék-e (ugyanis az ő meghagyása szerint ide kellett volna temetni, de úgy látszott, okosabb a közelebbi somogyvári egyház mellett dönteni), egy fogadóhoz értek, ahol a fáradtságtól, a szomorúságtól és persze a somogyi dombok lankás, déli lejtőin termő szalmasárga bortól jól elaludtak. Mivel a tervezettnél hosszabban időztek, a kocsi, amelyre a testet helyezték, az előfogatot hátrahagyván magától elindult. Felébredvén a kísérők az istállóból kivezették a lovakat s nem tudták azokat mibe befogni. Összevissza futkosni kezdtek, mignem egyikük a váradi úton megpillantotta az önjáró szekeret a ráhelyezett szent testtel. Látván hát a csodát, hogy a boldog hitvalló testét isteni erő viszi ama helyre, ahová temetkezését maga választotta, hálát adva annak, aki félelmetes az ő szent helyén, útjukat most már habozás nélkül Várad felé vették.

– Ide kerülhet az, hogy a koporsó egy singgel lebegett a szekér felett.

– Az már sok lenne.

– Hiszen az emberi lét drámájáról van szó.

– A dráma nem csak tragédia, hanem komédia is lehet.

– Akkor írjunk inkább valami vicceset?

– Mikor pedig az emberek nagy tömegben, hogy a tisztesség adóját leróják, részt vettek temetésén, valaki a körülállók közül azt mondotta, hogy a test bűzlik, noha mindenki más édes illatot érzett. Legott hátracsavarodott annak az álla, és nem tudta visszatekerni. Megértve, hogy isteni bosszú büntette meg, nyomorultan jajgatva kiáltozott: „Vétettem Isten szentje ellen!” Szent László sírjánál földre borulva azután buzgón könyörgött az ő irgalmasságához, hogy meggyógyítsa. Erre leszakadt álla bőre és húsa, amely a hátához ragadt, és visszanyerte épségét, de a sebhely kemény, lilás vart képezett. Büntetve s gyógyítva mutatta meg tehát Isten, hogy egyaránt kell őt félni és szeretni.

– Ha megírtátok a legendát, csak egy-egy részletét terjesszék, hadd kapja szárnyára a hír, mire teljes egészében megjelenik – nézett be Anonymus B és Anonymus P műhelyébe a jó Béla király.

Remek ötlet. A hírszárnyaltatás kérdésével is foglalkozni kellene a szentlegenda-író stúdiómon. Mire a legenda szövegét teljes terjedelmében közölték – a jó Béla király már vagy egy évtizede nyugodott szerelme, Ágnese mellett a székesfehérvári Boldogságos Szűz Mária királyi magánkápolna kriptájában – Várad az istenítéletek magyarországi központjává vált, egyszersmind a szent király kerlési összecsapása a leányrabló kunnal a templomfestők legnépszerűbb témája lett. E színvilágukban és mozgalmasságukban egymással vetélkedő festményeket bárki láthatta, aki az ország templomaiba betért. Ám Tecus, Dénes kézműves fiának végrendeletét csak Anonymus B, Anonymus P és a király által arra meghatalmazott személy olvashatta el. Tecus, aki a felemeléskor

megnyitotta Szent László király sírját, és ezért a munkáért Béla, a dicsőséges király – tőle származó összes utódaival egyetemben – örök szabadsággal adományozta meg, érezvén, hogy testének ereje végéhez közeledik, Gyárfás nevű szolgáját – akit részegeskedéséről ismertek, de különben magyar ember volt – és annak minden ivadékát torrendezővé tette akképpen, hogy a somogyvári egyháznál minden évben két misével, egy juhval, harminc kenyérrel, egy-egy lúddal és tyúkkal, valamint két csöbör sörrel rendezzenek tort, és Gyárfás a szolgálai állapot szerint a papnak tizedet adjon, tudniillik a saját gabonájából két köbölt, valamint egy tyúkot.

Hanem ennek a Gyárfásnak is ütött az utolsó órája. Ekkor meglátogatta az ördög. Odaült az ágya szélére, megigazította a párnáját gyengéden megsimogatta, és megkérdezte tőle:

– Ugyan Gyárfás. Miért is halnál meg? Légy inkább a feleségem.

Mert az ördög nem úgy festett, mint amilyennek Vak Béla korában a krónikák Kálmán királyt ábrázolták: „jelentéktelen külsejű, ravasz, de tanulékony, borzas, szőrös, félszemű, púpos, sánta és hebegő.” Nem, az ördög gyönyörű szép nő, bőre oly fehér, mint amely királyi udvarok jól árnyékkolt termeiben és loggiáin soha nem találkozott a hevítő nappal. A szeme hatalmas ametiszt – legalább is Gyárfás így képzelte el az ékkövet, amelyet soha nem látott –, a lehelete virágzó cseresznyefa illata.

– Gyárfás, gyere velem, megismered a szerelmet, és örökké fiatallá teslek.

Ki ne tartott volna Gyárfás helyében – Lukács érseket kivéve, persze – az ördöggel?

Ne nevezzük ördögnek, az stigmatizáló (figyeljünk a finom képzavarra). Hívjuk inkább Gertrúdnak. Gyárfás, e szegény ördög helyébe pedig – akiért ugyan miért is küldtek volna fel a pokolból – állítsuk a nem jó András királyt.

A jó Béla királynak, láttuk, csaknem annyi jövedelme volt, mint az angol és a francia uralkodónak együttevve. A gondos gazda mindig rajta tartja szemét a birtokon. A nem jó András király ellenben elhitte Gertrúdnak, hogy a királyi erények legfőbbike a birtokadományozás mértéktelensége. Elhitte, neki, mert azt hitte, Gertrúd a legszebb a világon, és azt is elhitte neki, hogy örök szerelemmel és ifjúsággal ajándékozza meg. El kellett hinnie. Adománytételre persze már apja, de főleg bátyja országlása idején is akadt példa, de ők a kedvezményezettektől ellenszolgáltatásokat követeltek. A nem jó András királynak ez eszébe sem jutott, ráadásul – a szépséges Gertrúd ösztönzésére – mindenféle jöttmentnek kedvezett. Ekképp a magyar királyi jövedelmek vészesen zsugorodni kezdtek. Működését országos felháborodás kísérte. Persze nem a kincstári birtokok eladományozásának ténye kavarta fel az indulatokat, hanem azoknak az irigysége, akiknek nem jutott belőlük. Azért e forrongásba csakis az ördögi – és pedig pokoli paktumot feltételező – képzelet álmodhatta bele a királynégyilkosság veszélyét.

Szerzőinkkel együtt kétségtelenül bűbáj, varázslat áldozatává váltunk, amely korszakunkban, a lovagregények idejében egyébként nem ritka, sőt, teljességgel érthető.

Bistey András: Hogyan születik a nemzet?

– Ballai László: *Születő nemzet diadalma* –

Közhelynek számít, hogy korunk az irodalomban a műfaji határok kitágításának kora. Csak a regénynél maradván, a régebbi hagyományos formák mellett újak jöttek létre, mint például az esszéregény, a dokumentumregény, a tudatregény, a parabolaregény... Ballai László új könyve olyan sokféle elemet egyesít magában, hogy talán regény mivolta is csak az említett tág műfaji határok között fogadható el. Ezzel nem könnyíti meg a helyzetét annak, aki el akarja helyezni valamilyen rendszerben. Az író alcímet is adott a könyvnek (Álomtudat-kódex), ami még jobban kétségsbe ejtheti a rendszerető irodalomtörténészt és/vagy esztétát.

A regény (a könnyebbség kedvéért fogadjuk el ezt az elnevezést), értelmezésem szerint két síkon játszódik: az egyik az író felidéz a 12-13. századi Európát, benne Magyarországot, majdnem úgy, mintha hagyományos történelmi regényt írna. Azért csak majdnem, mert időnként „kiszól” a történetből, például több alkalommal is Freudra hivatkozik. A második sík az Anonymus P és társai által leírt krónika, geszta, kódex folyamatos megírásának története.

Az Anonymus P elnevezés némi magyarázatra szorul, ugyanis több Anonymus is szerepel a regényben, akiket az író betűkkel különböztet meg. Van Anonymus B, Anonymus N, de Anonymus K és D is. Valamennyien szerepet játszanak az európai, benne a magyar nép történetének megörökítésében. Ők a korszak névtelen klerikusai, akik krónikájukkal öntudatot, önismeretet adnak a népnek, amelyet ezzel elindítanak a nemzetté válás útján. Anonymus P talán maga *P. dictus magister*, III. Béla király jegyzője, a *Gesta Hungarorum* írója.

„A nemzet teremtői legfőképpen a történetírók” olvasható a könyv első oldalán. Ennek a mondatnak az értelmezéséhez azonban tisztázni kell a nemzet fogalmát, ami a regényben is megtörténik, hiszen a regény célja éppen annak megmutatása, hogy történelme során hogyan válik egy nép nemzetté. A nemzet teremtői legfőképpen a történetírók, de a lényeg az, hogy ez miképpen történik meg. Hiszen a történetírás csak akkor lesz a történelmet alakító szellemi erővé, ha van közönsége, amely képes olvasni, majd értelmezni az olvasottakat, és képes azokból a hétköznapi cselekedeteket befolyásoló következtetéseket levonni. Egyszerűbben szólva akkor, ha elért egy bizonyos szellemi színvonalat, amely lehetővé teszi, hogy maga is részt vegyen sorsa irányításában, azt ne földi és földöntúli erők kifürkészhetetlen akaratának tulajdonítsa. „...ami írásba foglaltatik az nem vész el” írja az egyik krónikaíró, még akkor sem, ha a papír elég vagy megpenészedik, mert ha valaki már elolvasta, akkor hatni kezd. A cél Magyarországon is az írásbeliség terjesztése, ezért rendelte el Béla király, hogy a királyi okleveleket jegyzők fogalmazzák meg, és írásba foglalják a király előtt tárgyalt ügyekben hozott döntéseket.

Ballai László a 11-12. századra teszi az európai népek nemzetté válásának kezdetét. Nyugat-Európa előbb járt ebben, Párizsban már működött az egyetem, a francia királyok kancelláriáján az írásbeliség uralkodott, a királyi udvarokban és a nagyobb városokban a Reneszánsz szelleme éledezett. „...a franciákat az uralkodó személyével jogi és politikai értelemben mindinkább a királyi korona köti össze, amelyből az ország koronája lett, arra most már úgy tekintenek, mint amelyik saját – az uralkodóra nézve is kötelező – jogai vannak.” Miközben Európa fejletlenebb részén a királyok, fejedelmek és egyéb uralkodók még magántulajdonuknak tekinthetik az országot, azt adhatják-vehetik, elajándékozhatják, örökölhetik vagy éppen zálogba adhatják

népükkel együtt. Nem véletlen hát, ha a regény klerikus hősei, az Anonymusok Párizsba indulnak, hogy magukba szívják és elhosszák magyar földre az ottani szellemet.

Ballai László bemutatja a kor Európájának főbb hatalmait, a Francia Királyságot, Barbarossa Német-Római Császárságát, Bizáncot, a pápai udvart, a Német-Római Császárság és Bizánc között őrlődő Magyar Királyság külső és belső harcait, trónviszályait, és ezeknek a hatalmaknak egymás közötti küzdelmeit, háborúit és szövetségeit.

A regény szövege itt rendkívül tömör, szinte csak az események leírására szorítkozik. Az olvasó nehezen tudja észben tartani a változó kimenetelű harcok szereplőit, visszaemlékezni a néhány oldallal előbb olvasott eseményekre. Csak a magyarországi belső harcok, trónviszályok leírásának követéséhez is többször elővettem a Magyar történelmi kronológia kötetét, hogy ne vesszek el egészen az események forgatagában. Ugyanakkor ez a szöveg eleven, olvasmányos, és nem is csupán történelmi események egyszerű leírása a célja, hanem vélhetően az, hogy érzékeltesse a késő középkori Európa viszonyait, amelyek közepette a szerencsésebb, azaz kulturáltabb, gazdagabb, fejlettebb népek nemzetekké válhattak.

Az író részletesen foglalkozik az Anonymusok párizsi tartózkodásával, azzal, hogyan ismerkednek a viszonyokkal, mit sajátítanak el, milyen tapasztalatokat őriznek meg önmaguk és a magyarság számára. Részletes leírásokat kap az olvasó a korabeli Párizsról, az egyetemről, a diákok életéről, tanulmányairól, vitáikról. Az olvasó a vitákból és a rögtönzött minieszékből képet kap a kor szellemi viszonyairól, vallási és tudományos kérdésekről. A szereplők helyenként némi bujkáló humorral arról beszélnek, hogy mit sem számít, ha a krónika írója olykor kissé megszépíti az eseményeket a nagyobb hatás kedvéért. Szent László király holttestének szállításakor például a következő párbeszéd zajlik le a krónikaírók között.

„– Ide kerülhet, hogy a koporsó egy singgel lebegett a szekér felett.

– Az már sok lenne.

– Hiszen az emberi lét drámájáról van szó.

– A dráma nemcsak tragédia, hanem komédia is lehet.

– Akkor írjunk talán valami vicceset?”

Anonymus P-re Párizs és az egyetem nagy hatást gyakorolt, de ezt a hatást megtoldotta, „... saját fantáziájából adott összehasonlíthatatlanul eredeti nemzeti történelmet a magyarságnak”.

Némileg előreszaladva a történelemben az író a nemzetet fenyegető veszélyről, a nemzeti eszme elfajulásáról is elmélkedik. Az elfajulást két koncepció bemutatásával érzékelteti. Az első az úgynevezett *fajnemzeti* koncepció, „...amely nem egyszerűen az intolerancia kiszélesítéséhez és a másság elutasításához, de szükségképpen más nemzetek elpusztításának gyakorlatához vezet.” A másikat *álomnemzeti* koncepciónak nevezi. Ebben „... a nemzet helyébe az állam, illetve annak karizmatikus vezetője lép, aki már egyéni megítélése alapján avathat be bárkit a nemzet tagjai közé, illetve taszíthat ki onnan.”

A Születő nemzet diadalma alcímében kódexnek, a hátsó borító szövegében regénynek nevezetik, néha pedig szereplői krónikaként említik. Nem tudom, hogy a 11-12. századi történelemben járatos szakember minek nevezné, számomra színes, érdekesítő, nehezen letehető olvasmány volt.

Karinthy Frigyes: Erkölcsök hőmérője

(Beszélgetés egy szép asszonnyal)

Úgy van, beszélgetés egy szép asszonnyal, méghozzá szépasszonyi minőségében, és mégsem magánügy és nem gáláns történet s nem is szépirodalom, hanem a szó legridegebb és legtárgyilagosabb értelmében riport, interjú, kihallgatás – a riport tárgyát képező kérdés szakértőjének nyilatkozata.

Tárgy: egy nagyváros erkölcsének keresztmetszetei. Mindig időszerű téma. Publicisták elmélkedhetnek róla, hivatalos körök statisztikákkal „világítják meg”, humoristák gúnyolják és „ostorozzák”.

Csak a szakértő nem jut eszébe senkinek, aki legjobban tudja. Ha járványról esik szó, a tanárhoz fordulnak felvilágosításért, az időjárásra vonatkozóan megkérdezik a meteorológust.

Én a szép asszonyt kérdeztem ki fenti tárgykörben. Ő a leghivatottabb. Jár az utcán, férfiak között, mindegyik egy-egy leideni palackja felgyúlt vágyaknak és indulatoknak. Mint a kívánatos szépség önkénytelen leadóállomása, kénytelen eltűnni, hogy körülötte kigyúljon a tetszés jelzőlámpája, a szemekben, akár jólesik tudomásul venni, akár nem. A kérdés az, milyen mértékben tudja magát fegyelmezni a mai átlagférfi, hogy természetes ösztönén uralkodva, nyugodtan továbbmenjen, és ne tegyen kísérletet a közeledésre?)

ÉN. Bocsásson meg, nagyon komolyan kérdezem, őszintén kell válaszolnia. Én kegyedet a legkorrektebb úriasszonynak tartom, s ha most ezt a korrektséget hangsúlyozom, s nem azt, amit eleget hall másoktól, hogy kegyed úgynevezett „feltűnő szépség” – ezt nem sértő szándékkal teszem, hanem azért, mert szükségem van rá, a riport érdekében, hogy az olvasó elhiggye nekem, mennyire p a s s z í v a n áll kegyed a bámulat fókuszában. Meg vagyok győződve, hogy nem szokott kacérkodni idegenekkel. Megnyugtatom, a nevét nem fogom kiírni. Arra kérem, mondja el nekem, mit szokott tapasztalni az utcán, ha egyedül sétál?

Ő. Tapasztalni?

ÉN. Úgy értem, ö n m a g á v a l szemben – hogy miként fogadja az utca. Híres emberek és szép nők megszokták, hogy megforduljanak utánuk, báméskodjanak rájuk, mutogassák őket – s megszokták azt is, hogy ezt nekik nem szabad észrevenni, különben minden percben afférjuk támadna a járókelőkkel.

Ő. Hát ez csak természetes. Szép is volna, ha mindig oda fordulnék, ahonnan tudom, hogy

néznek. Ezt az ember megszokja, úgy siklik át a tekintetek pergőtüzén, mint valami gyakorlott artista a kések közt vagy a tojástáncban.

ÉN. Ezt tudom. Engem most – ne haragudjék – nem a kegyed, hanem férfitársaim viselkedése érdekel. Gyakran kísérik a háta mögött?

Ő nevet. Na hallja. Hát persze.

ÉN. Hogy veszi észre?

Ő. Már hogyan venné észre az ember, mikor negyedszer vagy ötödször bukkan fel körülöttem ugyanaz a profil – hol elém kerül, hol elmarad. Fordulóknál váratlanul szembekapom. Aztán meg – mire való a kirakatüveg? Abban, ha nem tudnám, úgymint nyilvánvalóan kiderül, hogy „kísérnek” – az illető habozva megáll, tűnődik, csavargatja a nyakát, rukkot vesz.

ÉN. Hogy megszólítsa.

Ő. Úgy van. De nagyon kevésnek van bátorsága. Tíz kísérő közül egyetlenegy tesz kísérletet, a többi betartja a plátói távolságot, kullog egy darabig, aztán lemarad.

ÉN. És az az egy? Illetve azok az egyek? Mert felteszem, hogy egy jól sikerült séta többször tíz kísérő mérlegével zárul.

Ő. Hát istenem! Rendesen rászánják magukat, hogy nagy tisztelettel köszönjenek, mintha ismernének. Ez p e r s z e a legügyletebb kikezdés, mert miért nem köszönt abban a pillanatban, mikor meglátott? Akkor talán szórakozottságból vagy részvétebből fogadtam volna a köszönést. De ha valaki negyedóráig mászkált utánam, s csak azután akarja elhítenni velem, hogy régi jó ismerősök vagyunk – az ilyent még arra se méltatom, hogy végigmérjem. Egyszerűen nem veszem észre lekapott kalapját és sunyi tekintetét.

ÉN. És hogy állunk aszfaltbetyárok dolgában?

Ő. Akik „leszólítanak” bennünket? Ilyen is akad. Nem is hinné, milyen siralmasan régi a hagyományos recept – azon csodálkozom csak, miért nem értik meg végre, mennyire hatástalan a különféle „szellemesség” és „eredetiség” ezekben az ügyefogyott támadásokban. „Bocsásson meg – de kegyed oly ismeretlen nekem”, vagy: „Miért nem szólít meg végre, ugye, azt akarja, hogy én szólítsam meg”, az effajta ötletek, egy kis tapasztalat után, ugyanolyan émelygősen hatnak már, mint a kipróbált, régi „hová siet, gyönyörű asszony?”, vagy a klasszikus „megengedi, hogy elkísérjem?”.

ÉN. S ha nagyon makacskodnak? Volt már eset, hogy hivatalos vagy magánvédelmet kellett igénybe venni?

Ő. Soha, effélére csak tehetségtelen vagy hiú nők gondolnak, akik szeretik fitogtatni „megközelíthetlenségüket” még botrány árán is. Nincs az a nőrabló gengszter vagy naiv Tarzan, akit egy csodálkozó vagy közönyös tekintet le nem szerel, ha valóban őszinte – egyszer úgy szabadultam meg, hogy a szeme közé ásítottam elszánt támadómnak.

ÉN. Összegezzünk. Röviden: a férfiak tévednek, ha azt hiszik, hogy az utcai ismerkedés...

Ő. Engem még egynek se sikerült rábírnai, hogy ismeretlenül szóba álljak vele. De most bocsásson meg, hazaértem – nem mondaná meg, kihez van szerencsém?

Jahoda Sándor: Csillagjegyek ütközései

- Szia, Gréta, na, milyen volt? Mesélj!
- Csodálatos volt...
- De milyen szomorú arccal mondod.
- Á, azt nem lehet elmondani...
- Azért csak beszélj, úgy áradoztál róla nemrégiben.
- Szép...
- És?
- Karcsú, magas, kisportolt testalkatú...
- Folytasd!
- Gyengéd, figyelmes, érzékeny...
- Tovább!
- Okos, iszonyú művelt...
- Ne csigázz!
- És... szerelmes belém...
- Hűha!
- Csakhogy...
- Mi kell még? Álmaid pasija, nem?
- *Vízöntő*...
- Jesszus! És az aszcendense?
- *Hal*...
- Szent ég! Remélem, otthagytad.
- Azonnal, miután ez kiderült.
- Helyes. Na, beülünk valahova?
- Persze. Menjünk a Vörös Oroszlánba. Beteázunk, aztán hátha...
- Hátha.

Jahoda Sándor: A rossz testbe való születés problematikája

- Sziasztok, csajszyik!
- Szia!
- Szia!
- Hát ti, *mióta*?
- Én igazából Vlacsesztlák Tibor *voltam*. Két éve a pszichológusom azt az eredményt olvasta ki a tesztekéből – és a beszélgetéseinkből –, hogy én igazából nő vagyok.
- Na, és hogy hívnak?
- Luca...
- Szép név. És te, szépségem?
- Én Malajzi Péterként születtem, de... rá kellett, hogy jöjjez: Én tulajdonképpen Petra vagyok...
- Ez is szép név.
- Hát te, macsókám?
- Én... Cseszney Borbála *voltam*... De én megtudtam, hogy ez tévedés. Óriási tévedés!
- És most ki vagy?
- Tyson Miki...
- Mint a bokszoló?
- Igen. Az ő tiszteletére vettem fel ezt a nevet. Persze a szüleim kitagadtak, mert...
- Úristen, milyen szűklátókörűek! Azért, mert az igazi énedre rátaláltál, komolyan mondom...
- Nem. Csak amiatt, mert Tyson színes bőrű...
- Jó ég, milyen vaskalaposak!
- Bánatomban be is rúgtam...
- Ezen nem is csodálkozom. Én is azt tettem volna a helyedben.
- Mármint berúgtam egy kocsmá ajtaját, és összevertem mindenkit, aki csak bent volt.
- Ezen én sem csodálkozom. Úgy kellett nekik, ebből majd okulnak. „Feleséged” van?
- Elváltam.
- Elváltál?

- De nem volt egyszerű. Feljelentett családon belüli erőszakért.
  - „Családon belüli erőszakért”?
  - Miért, hát *gyereketek* is van?
  - Örökbe fogadunk egyet. Egy kutyust. A menhelyről hoztuk el. A Dölont. És képzeljétek, *neki* ítélték!
  - Tartásdíjat is kell fizetned?
  - Igen. És csak háromhetente láthatom. De úgy ellenem nevelte, hogy már alig akar megismerni, folyton morog rám. Legutóbb meg is harapott... Remélem, ti sohasem házasodtok meg. Ugye, Péter? Akarom mondani, Petra.
  - Én boldog házasságban élek Brigitta nevű kedvesemmel.
  - Ezt meg hogy érted?
  - Miután átoperáltattam magam nővé, boszorkányházasságot kötöttem Brigivel. Ilyen egyszerű.
  - Aha, és Tibi...? Akarom mondani, Luca.
  - Hát, én... a pasimmal, Pierre-el élek élettársi kapcsolatban, Amszterdamban. Most hazaruccantam kicsit vásárolgatni, ezt-azt. Aztán repülök is vissza a karjaiba.
  - Te is átoperáltattad magad?
  - Még szép! Az állam támogatta egy részét, a többit kiegészítettem. Azóta olyan boldog vagyok, hogy el sem tudom mondani.
  - Ezen egy csöppet sem csodálkozom, Lucuskám!
  - Köszönöm , Miki! Na, nekem mennem kell a kozmetikusomhoz.
  - Nekem meg a műkörmösömhöz van időpontom.
  - Műkörmös, kozmetikus! Ej, ej, ti nőőőők!
-

Köves István: Kancásodnak a fruskák

Végre megint kétpofára süt a nap,
kancásodnak körülöttem a félszeg fruskák,
újra vidoran viháncolnak mazsolává merevedett
mellbimbóik a Dolce&Gabbana trikók alatt,
ki tudja, ahhoz a jellegzetes csengő-bongó kacagásukhoz
honnán szerzik be azt a rengeteg csengést és a bongást,

amitől fülem dugulva ujj köré csavarhatóvá bódulok,
de tény, ma is hatásosabbak, mint a világ legkelendőbb,
vitaminokban és ásványi anyagokban gazdag,
bármely patikában vény nélkül beszerezhető léghétfokozója.

Köves István: Délelőtt, indián nyár

Már nem nyírja senki zakatolva a gyepet,
Végre szóhoz jut a butuska sárgarigó is,
Kertünkben a szellő épp csak megrezzenti
A bókolni mindig kész encián kék levelét,
Fenn cipzárként hasítja ketté a fellegeket
Turbómotorjával a szárnyas kirándulójárat,
Széksoraiban lázas, izgatott élmény-utazókkal,
De hamar eloszlik a kondenzcsík a magasban,
S már csak foszló habja mutatja, merre repülnek.
Ülhetek nyugton itt, egyedül, glóriázhat a napfény,
Meredten melegszen, mint gyanútlan gyík a szirten,
Lehunyt szemem rebben, ide házhoz jön a kaland,
Mozdulnom sem kell kimért emlékeimért.
Mégiscsak szeret engem az Isten...

Paládi Zsolt: Váratlan fordulat

A férfi hangja kis híján elcsuklott, ahogy a váratlan bejelentést tette.

- Nézd, sokat gondolkodtam kettőnkön. Érzem, hogy valami megváltozott kettőnk között.
- Ne kímélj – roskadt le a nő egy székre. – Látom, hogy régóta készülödsz erre a bejelentésre.
Mondd ki! Mondd hát ki végre
- Jó, azt hiszem, elkerülhetetlen – feszengett a férfi. – Kimondom. Szeretlek!

– Jaj, ne! Tudtam, hogy erre készülsz! Hogy történhetett meg ez kettőnk közt?

– Nem tudom – tárta szét a karját a férfi. – Csak úgy megtörtént. Egyszerűen belédszerettem. Nem tehetek róla. Nincs lelkiismeret-furdalásom, rajtam kívül áll ez az egész.

– Nincs lelkiismeret-furdalásod? – csattant fel a nő. – Talán én biztattalak erre? Nem voltam elég független személyiség? Nem óvtam eléggé a fészkemet?

– Nem haragudhatsz rám azért, amit nem tudok uralni.

A nő egy pillanatig maga elé meredt.

– Ami azt illeti, én is hibás vagyok. Én sem vagyok közömbös irántad. Nagyon valószínű, hogy a kapcsolatunk előbb-utóbb átfordult volna együttélésbe.

– Szomorú, de így van. A változás ellen nehéz küzdeni.

A nő fejében már csak egy nyugtalanító gondolat járt: mit fog szólni ehhez a világ? Hogyan fogadják majd a barátnői, barátai és rokonai, hogy feladta a függetlenségét? Hogy fog megbirkózni a szánakozó tekintetekkel, a lesajnáló megjegyzésekkel és ajakbiggyesztésekkel? Végül legyintett magában: megbocsátják neki, mert mindig is nonkonformista volt.

Paládi Zsolt: A tiszta félsz kritikája

Kedves Hölgyeim és Uraim!

Engedjék meg, hogy egy rendkívül érdekes és felettébb érdekfeszítő előadást tartsak arról a tárgyról, ami számomra a legkedvesebb: Magamról. Választásom tárgya talán meglepő lehet azok számára, akik nem ismernek, de hiába emelnék ki másikat, csak a hiúságok hiúságát szaporítanám. Korunk a műveletlenség Eldorádója, a tudatlanság Mount Everestje, a korszellem pedig a hülyeség finoman lepárolt kvintesszenciája, amit élvezettel kortyolunk – fenéig. Beszéljek talán Baráthosi Balogh Benedekről, aki hiába utazta be a világ minden szegletét, s hiába írta le őket hatalmas életművében, a kutya se tudja róla, hogy kicsoda. Vagy ne beszéljek erről a szerencsétlen székely atyafiról, beszéljek inkább azokról a nagy életművet hátrahagyó elhunyt magyar írókról – akiből van vagy negyven- s akik tökéletesen ismeretlenek a közönség előtt? Hiába szónokolnék ezekről az ismeretlen hősookról, az se segítene rajtuk semmit. Ismeretlen, félreértett vagy lesajnált kiválóságokkal tele van a magyar temető. És miért haltak meg? Miért? Hogy ezt az országot végül a hülyék örököljék? Sétálok az utcán, szembejön velem az a rengeteg ember, s én csak ámulok, honnan jön ez a rengeteg ember, tényleg rengeteg van belőlük, de egy sincs közöttük, akivel értelmes dolgokról lehetne beszélni. Mindnek üres a feje! Mindnek! Na jó, talán akadna egy-egy kivétel köztük, de olyan egy sincs, aki ne a kedvenc témájáról diskurálna egész nap: saját magáról.

Hogy én is magamról beszélek? Ez egészen természetes, hisz egyedül én mondhatom el magamról, mennyi minden NEM lett belőlem. Igen, tisztelt hölgyeim és uraim, bámulatos, mennyi minden NEM lett belőlem. Nem lett belőlem szerkesztő, híres újságíró, tévés, pedig köteteket töltöttem meg, nem lett belőlem egyetemi tanár katedrával, pedig bölcsességem feljogosított volna rá, nem lett belőlem politikus sem, mert senki sem volt kíváncsi egy okos ember véleményére, nem lett belőlem humorista, mert csak a humorista ma nem más, mint a hülyék vinnyogását kiváltó kisiparos. Nem lett belőlem elnök, nem lett belőlem választmányi tag, nem kaptam díjakat, nem írtak rólam, nem írtak rólam az újságok, nem jegyzik meg az emberek, hogy ki vagyok és néha még anyám sem tudja a nevemet. De valamit szeretnék ehhez hozzátenni. Mikor észrevettem, mennyire észrevehetetlen vagyok, dacára számos publikációmnak, én, Xantus Máté, leültem és megírtam A tiszta félsz kritikája című ötszáz oldalas művem, melyben leírom korunk minden szorongását és félelmét, s melyet egyöntetű hallgatás fogadott. Erre megdühödtem és papírra vettem Szorongások és sikolyok című háromkötetes alapvetésemet, mely tökéletesen visszhang nélkül maradt, a kritika egyhangúan mellőzte, nem írtak róla egy sort sem. Komolyan megzaboláztam magam és tíz év megfeszített munkájával létrehoztam A rettegés metafizikáját, amelyet kitartó, hosszas értetlenség követett, már elolvasni sem akarta senki. Ez a nagy mű csak nyolc vaskos kötetben fért el. Fogtam magam és hátamra kötöttem mind a tizenkét vastag kötetet és a folyó felé vánszorogtam. Hátam mögött azonban megszólalt egy hang: Álljon meg, ember! Hátrafordultam. Maga az, akiből annyi erőfeszítés dacára sem lett semmi? – kérdezte a férfi. Igen, én vagyok az, – válaszoltam reménykedve – talán hallott már a munkáimról? Azt nem állítanám – válaszolt bizonytalanul – de ismerem magát. Az a helyzet, hogy van itt egy, az iskolai oktatás felszámolásáért küzdő csoport, rendkívül nemes célokat tűztek ki maguk elé, mert túrhetetlen, hogy az ifjú nemzedékeket tovább kínozzák holmi iskolai oktatással, ez mindenkinek csak szenvedést okoz, és ezért küzdünk mi, hogy a következő nemzedékeket már ne gyötörjék felesleges ismeretekkel. Beszélhetne arról, hova vezetett az útja, azáltal hogy megírta azt a sok marhaságot, már megbocsásson, hogy így fogalmazok. Nem, nem, hagyja csak – legyintettem – igaza van, legalább beszélhetek A tiszta félsz kritikájáról, különben úgyse érdekelne senkit. Tudja mit, levonom a tanulást a hallgatóságának. Hát, ezért vagyok itt. Önök valóban régóta esedékes és nemes célokért küzdenek, az emberiség egy ideje már nagyon szeretne megszabadulni a műveltség koloncától és én ezt csak helyeselhetem, igenis, töröljék el a műveltséget! Sőt, továbbmegyek, gondoskodjanak arról, hogy gyerekeink ne is ismerkedjenek meg olyan elvont fogalmakkal, mint szabadság, szolidaritás, tudás, közösség, kultúra, előzékenység, udvariasság és norma. Ezt én mondom Önöknek, én, akiből minden erőfeszítés dacára sem lett Senki, felkiáltva a legmélyebb senkiség bugyrából, kérem Önöket, minden erejükkel küzdjenek a szellem világa ellen. Most pedig engedelmükkel, betöltöttem feladatomat, elmegyek meghalni. Nos... indulok... Nem, senki? Nos, hát igen... Senki? Jó, hát köszönöm... indulok... vár a folyó... minden figyelmet köszönök, még a figyelmetlenséget is... esetleg talán Ön, aki felkért erre a beszédre, kérem, értesítse a rendőrséget, keressék a holttestem a híd környékén, nem szép látvány egy háromnapos hullá.

Ádám Tamás: Illatos sokkoló

Folytatólagosan elkövetett merész
csókokkal tagadunk könnyű
kalandokat. Fajsúlyos tapintások
égetik a húst bőrünk alatt.

Kihangosítva szeretkezünk, ilyenkor
a közélet része vagyunk, formáljuk a
közgondolkodást. Az ijedt víztorony
lábánál szomjazunk.

Tiltott helyeken, romos városokban
habzik a bodza virága, érezzük, illatos
a biztonsági őr sokkolója.

A százlábú ház eloldalog, lépcsővé
egyszerűsödik az omló téglakerítés.
Fecskék helyett most a varjak mennek Afrikába.

Ádám Tamás: Kihangosítják

Szobrok ölelkeznek a Moszkva téren,
körülttük csikkeket kóstolgatnak
tarka galambok, esőáztatta kifliket
keresnek, cérnaszálon mászik
combod tövéig az ősz.

Párás kamerák pásztáznak, a látványtól
izgalomba jönnek, felveszik
csuklómozdulatainkat, kihangosítják
melltartód kapcsának pattanásait.

Miközben nyakad ívében megperzselődik

latin zenét játszó sálad, kisiklik egy
villamos. Melleden nehéz szárnyú lepkék
gyülekeznek. Csak a könnyed megsemmisülésig
maradunk.

A figyelőközpontok önkéntesei érzékenyülnek,
zavarukban matricákat ragasztanak a macskák
piros szemére. Minden jelzőlámpa zöldre vált.

Rainer Maria Rilke: Meghalni

*(Prisse-papírusról. Ptah-Hotep mondásaiból.
Kézirat Kr. e. 2000-ből.)*

„Én meghalok érte, mert ismerem őt.” Jaj,
meghalni virágos szájuk mosolyáért.
Meghalni a könnyű, drága kezüktől.
Meghalni a nőkért.

Dalolja az ifjú a végzeteseket, kik
fel-feltünedeznek a szíve vidékén,
a zsenge kebelnek csóva-hevével
dalolja meg őket:
mert mind tünemény csak és idegen lény.
Érzései ormán
lépnek ki csodásan s éjszaka hullik
belőlük a messze, a távoli karja
völgyébe. Vihar fúj
jöttükre a lombos
testébe. Feljűk
csillog az ifjú patakja.

Ámde a férfi
néma maradjon. Ő, aki bolygott
érzése hegyében, az éjbe temetve
az úttalan úton:
ne szóljon.

Úgy, ahogy a tenger agg vándora hallgat
s kiállt riadalma
reszketve remeg benn a néma kalitban.

Kosztolányi Dezső

József Attila: Töredék

Örökkön háborog a tenger
örökkön zúgnak a lombok
örökkön fájdalmas az ember
örökkön kicsik a dolgok.

Húrok

Dull Ernő: A hang elvékonyodása

Nagyszerű vállalkozásba fogott Pad Zoltán Kodály Zoltán születésének száznegyvenedik évfordulója alkalmából: a Magyar Rádió Művészeti Együttese a Mester összes kórusművét előadják.

Kérdés persze, hogy eddig miért nem?

Az is, hogy most miért? Erre könnyebb a válasz. A „projektekre”, főleg a „maratonokra” egyszerűbb támogatót találni.

Kodálynak valószínűleg eszébe sem jutott volna egy ilyen „projekt”. Sokat idézik, sokat dicsérik, irigylik a lehetőségeiért. Amelyeket ő teremtett meg. Ő nem támogatásokért kilincsel, hanem azt az oktatásrendszert, amelyet kidolgozott, nem tehetett mást, elfogadta a kultúrpolitika, és mögé állt. A szocializmusban. Ennek soha nem látott fellendülés lett a következménye, nem volt olyan gyár vagy técesz, amely ne akart volna büszkélkedni az énekkarával. (E mozgalom farvizén evezett be Janicsák Attila a Veresegyházi Asszonykórusral.) És persze Kodály és

tanítványai sorra alapították az alapfokú zeneiskolákat a nagyobb, majd a kisebb városokban. A zene közüggé vált. És örömforrássá. Valóban tömegek kapcsolódhattak be az együtt éneklésbe, muzsikálásba. S ha mindenki nem érthette is meg ennek a jelentőségét, az emberek közös – minőségi – élménnyel gazdagodtak, s alighanem szörnyülködve hegyezték volna a fülüket, olyasmit hallván, hogy afroamerikai dobritmus alapokra helyezték át a *Hattyúk tavát*.

Szóval, a beharangozó kapcsán készült interjúban a riporter fel is tette a ravasz kérdést, hogy mennyiben érvényesül manapság a kodályi hangzás. Pad Zoltán egy ideig hívelt-hámolt, majd kijelentette, bizony ő is nagy csodálattal hallgatja a régi felvételeket Vásárhelyi Zoltánnal, a szólamok tömörsége... sajnos ma már nincsenek többszáz fős kórusok, amelyek annak idején... a szervezők sokszor csak ötven főt hajlandóak fizetni, pedig egy Psalmushoz legalább... szóval, elvékonyodott a hangzás, nem tudja, mit szólna ehhez Kodály.

Nap nap után kapunk hírt a hungarikum mozgalom eredményéről, most az ilyen pálinka, paprika, az olyan marha, amely már eleinktől fogva. Bizony jó is a slivovic után küldeni egy szaftos ragut nokedlivel (a nokedli miért nem hungarikum?), majd ábrándozni egy szebb magyar jelenről.

Kodály Zoltán találmánya nem ehető, nem palackozható, nem ígér könnyű sikert. Csak magyar jelenlétet a nagyvilágban. Mert azt, amit már Arrezzói Guidó is felismert, a mi népzeneinkünkkel egészítette ki, és még valamivel: a zenei tudás nem egy elzárt közösség, hanem minden ember, az egész világ kincse. Szerte a nagyvilágban egyre több ország ér el sikereket a Kodály-módszernek köszönhetően. Mi pedig kidobjuk, és hagyjuk, hogy általános zenekultúránk soha nem látott mélységekbe süllyedjen!

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2022 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!